

ПОЛИТИКА ЗА СОЦИО-ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ ВО
МАКЕДОНИЈА

ПОЛИТИКА ЗА СОЦИО-ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ ВО МАКЕДОНИЈА

National Endowment
for Democracy

Supporting freedom around the world

Оваа студија е изработена од страна на Институтот за социјална демократија „Прогрес“ во склоп на “Регионалната иницијатива за политички партии”, имплементиран од Националниот демократски институт за меѓународни работи (НДИ), а со финансиска поддршка од Националната фондација за демократија (НЕД). Изразените мислења се на авторите и не значи дека ги рефлектираат мислењата на НЕД и НДИ.

ПРЕДГОВОР

Анализата на јавна политика „ Политика за социо-економски развој во Македонија“ претставува прв документ, изработен од Институтот за социјална демократија Прогрес,“ а поддржан од „Регионалната иницијатива за политички партии“ на Националниот демократски институт за меѓународни работи (НДИ). Целта на нашата соработка со склоп Регионалната иницијатива на НДИ е создавање форум за развој на вредносно ориентираните јавни политики и поттикнување на демократскиот политички дијалог во Република Македонија. Развојот на демократските процеси нужно подразбира и вредносно ориентирана политичка понуда од страна на политичките партии. Вредносно ориентираните политики им овозможуваат на гласачите вистински избор помеѓу повеќе суштински различни алтернативи. Крајната цел на секој политички избор е, се разбира, благосостојбата на сите граѓани на Македонија и вкупен напредок и развој на македонското општество.

Свесни дека остварувањето на оваа цел бара подолг временски период и континуирана работа, Институтот „Прогрес“ започна иницијатива за развој на социјалдемократски политики. Нашата цел е процесот на подготовка да биде отворен, инклузивен и транспарентен, односно освен политичарите со социјалдемократска политичка ориентација, да вклучува и независни експерти, практичари, но и гласачите. Крајниот ефект од овој процес треба да бидат предлог јавни политики кои ќе бидат препознаени од граѓаните на Република Македонија.

Оваа анализа се осврнува на прашањата како да се постигне раст и развој и кои ресурси да се искористат. Во фокусот ќе бидат ставени јавните политики и ресурсите на локално ниво. Документот има два дела. Првиот дел ги истражува моделите за социо-економски развој на национално и локално ниво и ги предвидува условите и почетните претпоставки што треба да се имплементираат за да се постигне раст. Овој дел исто така нуди и препораки за дизајнирање на социо-економскиот модел кој го поттикнува развојот. Вториот дел од документот ги истражува ресурсите, насочувајќи се на алтернативните извори на енергија достапни на локално ниво во Македонија. Ги предвидува стратегиите и капацитетите потребни за искористување на достапните ресурси и нуди препораки за политики кои овозможуваат одржливо стопанисување со алтернативните извори на енергија како клучен инпут во развојот на локалната економија.

Анализата на двајцата автори беше збогатена со коментари и искуства од македонски експерти кои работат на оваа тематика, како и експерти од сестринските социјал-демократски партии од Бугарија и Хрватска, на кои им се заблагодаруваме за несебичната поддршка.

*М-р Александар Љ. Спасов
Програмски менаџер
Институт за социјална демократија „Прогрес“, Скопје*

ИЗВОРИ НА НОВИОТ РАСТ ВО МАКЕДОНИЈА ПО КРИЗАТА

Доц. д-р Марјан Петрески
Универзитет „Американ колеџ“ – Скопје

АПСТРАКТ

Целта на овој документ за политиките е да даде увид во парадигмата за новиот раст во Македонија во насока на поголемо искористување на домашните ресурси. Тој предлага дефинирање на концептот на домашно додадена вредност како сооднос на инпутите купени на домашниот пазар и на вкупните приходи на фирмата. Потоа, ќе бидат дефинирани три прага. Фирми што припаѓаат на одредена група ќе имаат право да добијат фискални, царински и финансиски придобивки, како и придобивки на пазарот на работна сила, маркетингот, вмрежувањето и слично. Разликите меѓу две последователни групи ќе бидат доволно големи за да мотивираат една фирма да се стреми кон повисока група. Дизајниран на тој начин, моделот гарантира соодветно поврзување на фирмите со домашната економија и, оттаму, целосно искористување на домашните потенцијали. Предностите што произлегуваат од моделот ќе бидат повеќекратни и насочени кон многу целни групи: индустријата, земјоделството, странските инвеститори, локалната заедница; ќе стимулираат иновации, нови производи и производни линии, како и воведување нови технологии и нови производствени процеси. Моделот треба да биде придружен со реформи кои гарантираат спроведување на законите и на прописите, подобрување на деловната клима, макростабилноста и на интензивните продуктивни инвестиции во инфраструктурата, информатичката технологија, енергетскиот сектор, образованието, здравството и така натаму.

Клучни зборови: домашно додадена вредност, парадигма за нов раст, Македонија.

ВОВЕД

Нискиот економски раст и бавното создавање работни места остануваат најважните проблеми на Македонија што резултираат со низок животен стандард на граѓаните. Економијата во моментот забавува без никакви значајни знаци на способност да се постигне висок и одржлив раст, кој ќе ги намали високата стапка на невработеност и сиромаштијата под психолошкото ниво од 30 проценти. Владите во минатото преземаа напори за подобрување на состојбата на економијата, но тие често беа краткотрајни, несистематски, насочени кон погрешни сектори, чија цел беше реализација на предизборните ветувања наместо подобрување на благосостојбата на граѓаните на долг рок.

Тековната криза уште повеќе ја влоши слабата позиција на економијата. Најавувањето на влезот на голем број странски директни инвеститори, кои требаше да почнат нов инвестициски циклус и поддршка на обновата на економијата, резултираше со повлекувања и со одложувања, и покрај тоа што некои напори на Владата резултираа со значително подобрување на деловната клима во економијата. Извозот, исто така, се намали укажувајќи на тоа дека по запирањето на приливите на капитал, моделот на раст заснован на странска побарувачка и на странски инвестиции, најверојатно, веќе не функционира.

Затоа, сега важно прашање е дали стариот модел на раст треба да се промени во модел што го има во фокусот повисокото користење на домашните ресурси. Овој документ на политиките аргументира во полза на таа идеја. Тој е организиран на следниов начин. Следниот дел претставува компаративен преглед на некои стилизирани факти. Дел 3 твр-

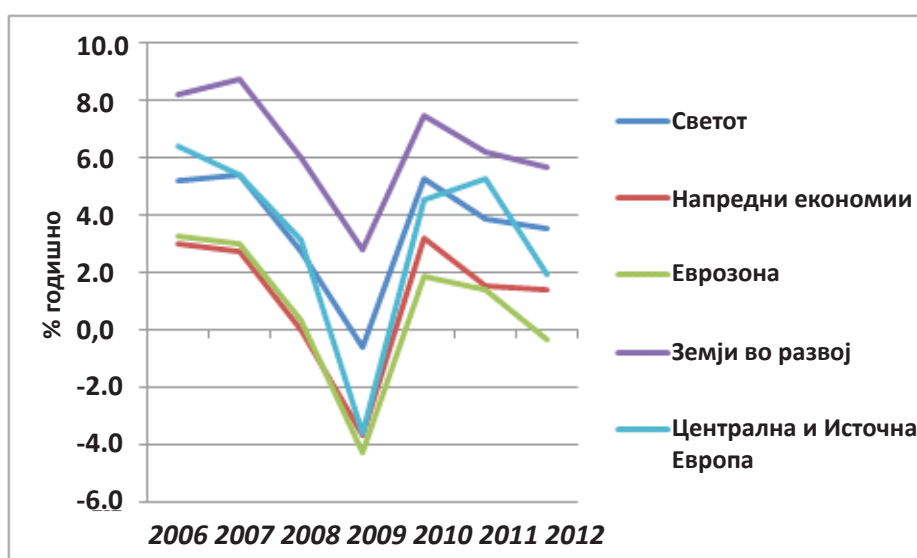
ди, во повеќе детали, зошто е време да се бара парадигма за нов раст во пазарите во развој и во Македонија. Дел 4 предлага модел за искористување на домашните ресурси кои треба да се јадро на парадигмата за нов раст во Македонија. Последниот дел го заклучува трудот.

КРИЗА И СТАГНАЦИЈА ВО ЦИЕ И ВО ЈИЕ: КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД

Кога тековната економска криза првпат ги погоди САД, уште во текот на летото во 2007 година, многу земји, особено земјите во развој, мислеа дека кризата ќе се задржи само во американските граници. Но, таа се ширеше многу брзо низ светот. Повторно, многу економии во развој веруваа дека ќе останат недопрени или дека дури ќе имаат корист од неа. Сепак, тоа не е вистина: кризата се прошири низ целиот свет - во некои делови побрзо, во други побавно - но сите беа погодени од нејзиниот замав.

Слика 1 го покажува растот во светот, во напредните економии, еврозоната и во групата економии во развој од 2006 до 2012 година (податоците за 2012 година сè уште се процена). Сите серии во голема мера се движат во тандем. Во 2009 година, економскиот раст во развиените економии во просек изнесуваше - 3,6 проценти, а во истата година растот во земјите во развој беше позитивен, 2,8 проценти. Меѓутоа, кога централна и источна Европа се набљудуваат независно од целата група земји во развој, тогаш падот е ист како и во групата развиени земји - 3,6 проценти. Сепак, стапката на раст во централна и во источна Европа беше 6,8- процентни поени под неговата вредност од 2008 година, додека во развиените економии и во целата група земји во развој тој беше половина од таа вредност.

Слика 1. Раст на БДП во развиените земји и во економиите во развој, 2006-2012 година

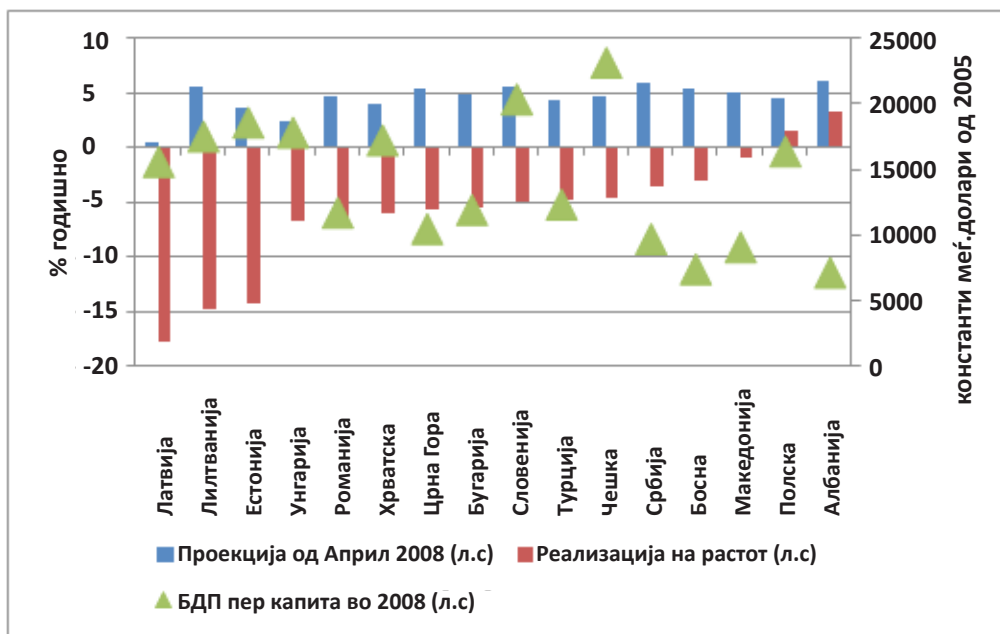
Извор: World Economic Outlook, International Monetary Fund.

Меѓутоа, тандемското движење на групите прикажано на Слика 1 ја заматува инхерентната хетерогеност на секоја група. Слика 2 ја покажува, за примерок од 16 земји од централна и од источна Европа, реалната стапка на раст за 2009 година наспроти стапката што ја прогнозираше Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) во април 2008 година за истиот период - она што ние можеме да го наречеме неочекуван раст или изненадувачки раст. Сите земји во примерокот имаа негативен неочекуван раст (односно остварувањето беше во сите случаи пониско од проекцијата од април 2008 година) и повторно со значајни варијации меѓу нив. Во некои земји, како на Балтикот, неочекуваниот раст се движи до негативни 15- процентни поени, а на другата крајност – очекувањата за раст во

Македонија, Полска и во Албанија не беа изневерени толку многу.

Слика 2, исто така, отсликува уште една интересна приказна. Зелениот триаголник го претставува БДП по жител за секоја земја во 2008 година, последната година пред почетокот на кризата, во меѓународни константни долари за 2005 година. Се забележува општа тенденција дека земјите доживеале поголеми намалувања на стапките на раст ако биле на повисоко ниво на економски развој, односно земји што се искачиле повисоко на економската скала пред кризата паднале повеќе кога кризата го погоди светот. Имено, Србија, Босна, Македонија и Албанија доживеаја најниски намалувања на растот, па дури и зголемувања, но, најверојатно, тоа се должи на нивната многу ниска стартна позиција оценета според БДП по жител во претходната година.

Слика 2. Неочекуван раст на БДП во централна и во источна Европа, 2009 година

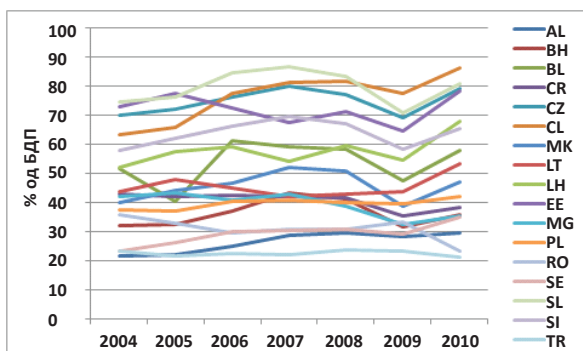

Извор: World Economic Outlook, International Monetary Fund.

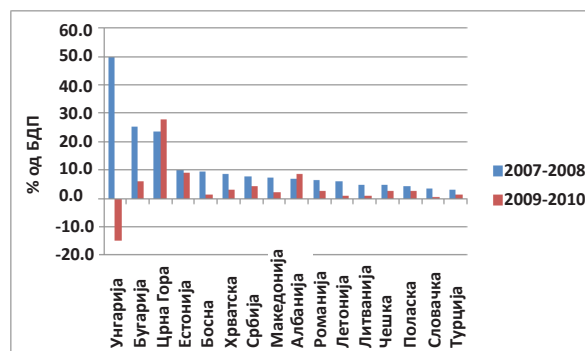
Во потрага по моторот на новиот раст

И покрај очигледните разлики во растот, прикажани во претходниот дел, сите овие земји се соочија со кризата на сличен начин. Доминираа два главни канала во преносот на кризата во реалната економија: намалениот прилив на странски капитал, претставен преку запирањето на приливот на странски директни инвестиции, и падот на надворешната побарувачка, претставен преку намалениот извоз.

Слика 3. СДИ пред и по кризата

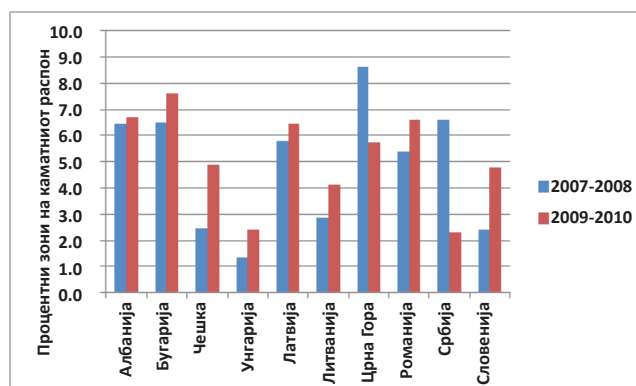
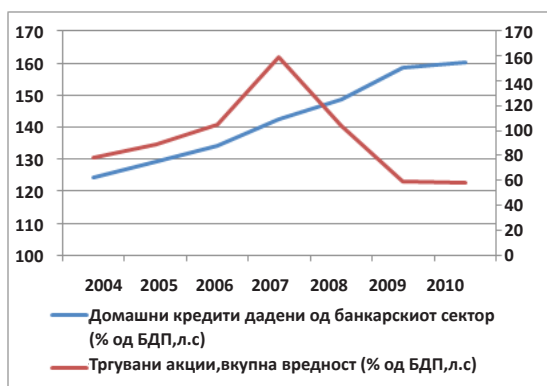
Слика 4. Извозни остварувања

Извор: World Development Indicators

Сликите 3 и 4 укажуваат на тоа дека СДИ престанаа откако кризата го погоди светот, додека извозот забележи пад речиси во сите земји што се разгледуваат тука. За целта на овој документ за политиките вреди да се спомене дека тие беа двете главни артерии што го хранеа домашниот раст. Сите земји во примерокот се мали и отворени економии, во голема мера зависни од надворешната трговија, особено од партнерите од Европската Унија. Исто така, нивните домашни заштеди не се доволни за финансирање на нивните инвестициски потреби, и приватни и јавни, така што сите земји бараа можност да го стимулираат приливот на странски капитал во многу форми кога условите на меѓународните пазари беа поволни: меѓународната ликвидност беше на високо ниво, каматните стапки ниски, додека довербата на инвеститорите стабилна. Сепак, тоа се смени.

Слика 5. Премија за ризик пред и по кризата Слика 6. Условите на европскиот пазар

Извор: World Development Indicators

Слика 5 укажува на тоа дека во некои земји од примерокот, за кои беа достапни податоци, кризата беше проследена со зголемување на премијата за ризик поради неизвесноста на инвеститорите и перцепцијата за ризик на земјата. Додека Слика 6 ја претставува другата страна на проблемот - пресушената ликвидност на европскиот пазар, прикажана преку забавување на кредитниот раст откако избледе фискалниот стимул од 2008-2009 година. Покрај тоа, активностите на портфолио- инвеститорите значително опаднаа, како одраз на несигурноста што го зафати целиот континент.

Оттука, се чини дека е завршена ерата кога земјите од централна и од источна Европа наголемо го финансираа својот раст преку странски инвестиции. Сега, инвеститорите внимателно преземаат мерки и претпочитаат сигурност пред принос. Многу е веројатно нивното враќање да биде бавно и многу внимателно. Меѓутоа, додека Полска, Унгарија, Чешка или балтичките земји успеаја да јаваат на бранот од крајот на 90-тите години на минатиот век, други земји, како Македонија или Албанија, не следеа таква шема. Како што видовме на слика 2, тие заостануваат во однос на благосостојбата на луѓето. И покрај тоа што некои од нив почнаа широки реформи и промотивни активности за привлекување на СДИ и пред кризата, несигурноста на континентот, и во светот воопшто, ја прави помалку веројатна опцијата да биде повторно оживеана или одржана. Многу земји од југоисточна Европа нудат атрактивни даночни и финансиски пакети, но странските инвеститори, едноставно, не доаѓаат. Затоа, сега се потребни нови мотори за раст. Го обработуваме ова прашање понатаму во овој документ за политики.

МОДЕЛ ЗА НОВ РАСТ ВО МАКЕДОНИЈА ВРЗ ОСНОВА НА СТИМУЛИРАЊЕ НА ДОМАШНАТА ДОДАДЕНА ВРЕДНОСТ

Ако моделот на раст пред кризата, кој, главно, се потпираше на интензивирање на приливот на странски капитал и беше влечен од надворешната побарувачка (раст управуван од извозот), не може да биде одржлив во посткризниот период во пазарите во развој, вклучувајќи ја и Македонија, прашањето што треба да се одговори е дали е потребен сосема нов модел на раст или потребно е само да се направат некои ревизии во рамките на постојниот модел за Македонија да оствари високи и долготрајни стапки на раст што ќе го подобрат животниот стандард на граѓаните. Без оглед каква форма ќе има парадигмата за новиот раст, постојат неколку компоненти на кои тој треба да се однесува, така што Македонија ќе постигне динамичен и одржлив раст на среден рок.

Првата компонента е зголемување на домашните инвестиции и намалување на зависноста од странски заштеди. Силните активности за промоција на земјата пред странските инвеститори ги ставија домашните инвеститори и нивниот потенцијал во заден план заборавајќи дека во кризно време странските инвеститори ќе бидат привлечени само ако домашните инвеститори веруваат во сопствената економија и инвестираат во профитабилни проекти. Целта треба да биде зголемување на продуктивноста на домашните фирми, особено на оние што работат во т.н. tradable сектор и во извозот.

Втората компонента е поставеноста на домашните макроекономски и финансиски политики. Несомнено, тие треба да обезбедат макроекономска стабилност бидејќи има голем број емпириски докази дека тоа е корисно за растот. Но, тие треба да отидат чекор напред и да бидат проактивни во управувањето со приливите на капитал, и надворешни и внатрешни, канализирајќи ги домашните кредити во најветувачките бизниси, особено во трговијата и во извозот. Тие, исто така, треба да го обесхрабрат прекумерното задолжување, што за возврат треба да помогне во намалувањето на надворешните ранливости.

Третата компонента е поставеноста на структурните политики кои треба да им овозможат на фирмите да ја зголемат својата конкурентност, особено на странските пазари, како и да ги стимулираат да создаваат нови производи и иновации. Македонија е мала економија и не може да се натпреварува со иновации, но Македонија е дури и прилично слаба во приспособувањето на глобалните иновации на локалните индустриски околности. Парадигмата на новиот раст, според тоа, треба да го поттикне овој процес преку насочени мерки, а помалку преку општа кампања за стимулирање на иновациите.

Четвртата компонента е реформата на пазарот на трудот. Имено, пазарот на трудот треба да се направи колку што е можно пофлексибилен, при што активните политики на пазарот треба да стимулираат лесно влегување и излегување на пазарот, без значителни трошоци за двете страни - работодавецот и работникот. Покрај тоа, овозможувајќи добро дизајнирани програми за практиканство и волонтерство, ќе овозможи побрзо вкрстување меѓу работното место и вештините на потенцијалните работници, како и побрз развој на вештините на волонтерите за организација, претприемништво и работен став.

Ако овие четири компоненти се четирите цели на парадигмата за нов раст во посткризниот период во економиите во развој, како Македонија, потребно е да се дизајнира сосема нов модел за да се постигне тоа. Веруваме дека новата програма за развој треба да се потпира на богата и широкопојасна државна поддршка за искористување на домашните ресурси што ги поседува економијата. Имено, предлагаме инвестициите да се управуваат преку значително поврзување на постојните фирми со домашната економија. Економијата ќе има поголеми придобивки од таквиот модел ако суровините и инпутите што се употребуваат во процесот на производство се произведени

во домашната економија наместо да бидат увезени.

Овој документ на политики предлага дефинирање мерка на т.н. домашно додадена вредност во индустријата, на следниов начин.

Зошто таков показател? Броителот од индикаторот ја зема вредноста на инпутите што ги користи фирмата, а се купени на домашниот пазар, односно произведени од други домашни фирми. Значи, колку е повисока вредноста на броителот, односно колку повеќе фирмата користи домашни ресурси, толку е поголема домашно додадената вредност. Именителот од индикаторот се вкупните приходи на фирмата. Тие се одраз на два процеса во секоја фирма: на направените трошоци за производство на добра и на политиката на цени на фирмата. Политиката на цените, пак, е резултат на две цели: на профитот што фирмата сака да го оствари и на сегашната структура на пазарот, кој ѝ овозможува на фирмата да ги продаде производите по одредена цена. Значи, индикаторот речиси никогаш нема да достигне 100 проценти, со оглед дека профитна маргина секогаш постои, но може да достигне вредност сосем блиску до 100 проценти ако фирмата работи на високо конкурентен пазар, при што профитните маржи се одраз на интензивна конкуренција. Сепак, тоа може да биде далеку од реалноста во многу случаи, особено кога новиот производ што ќе се воведо има делумно монополска позиција на пазарот.

Оваа дискусија има две објаснувања за индикаторот: а) целта да се максимизира профитот би го спречила индикаторот да постигне многу високи бројки, веројатно и такви над 90 проценти; и б) целта да се максимизира профитот секогаш треба да биде придружена со целта да се зголеми учеството на домашните инпути, така што индикаторот да не се влошува. Од тој аспект, индикаторот повторно ќе ја остварува својата функција да биде обврзувачки за фирми што би сакале да го користат стимулативниот пакет, кој се дискутира понатаму.

Во парадигмата на новиот раст, целта на Владата ќе биде да ги стимулира фирмите што имаат повисока домашна додадена вредност, во согласност со овој индикатор. Затоа, предлагаме дефинирање три групи фирми:

Фирми што имаат домашна додадена вредност меѓу 55 и 65 проценти.

Фирми што имаат домашна додадена вредност меѓу 65 и 75 проценти.

Фирми што имаат домашна додадена вредност над 75 проценти.

Потоа, за секоја група ќе биде дефиниран сеопфатен стимулативен пакет, во согласност со следнава табела. Разликите во бенефициите меѓу две последователни групи треба да бидат значајни во финансиска смисла за да создадат поттик за една фирма да се стреми кон повисоката група, ако таа е веќе класифицирана во една од нив и/или ако се наоѓа на граничната линија.

Финансиски мерки	<ul style="list-style-type: none"> -Субвенционирање на каматата за инвестициски кредити до 50% -Субвенционирање на премијата за извозно осигурување до 50% -Финансирање на сертификатот за квалитет до 50% -Финансирање на воведувањето патент до 100% 	<ul style="list-style-type: none"> -Субвенционирање на каматата за инвестициски кредити до 75% -Субвенционирање на премијата за извозно осигурување до 75% -Финансирање на сертификатот за квалитет до 75% -Финансирање на воведувањето патент до 100% -Заеми од МБПР со каматна стапка до 3% и грејс период од 3 години -Субвенционирање на влез на нови производи на странски пазар до 10% од неговата цена, во првата година 	<ul style="list-style-type: none"> -Субвенционирање на каматата за инвестициски кредити до 100% -Субвенционирање на премијата за извозно осигурување до 100% -Финансирање на сертификатот за квалитет до 100% -Финансирање на воведувањето патент до 100% -Заеми од МБПР со каматна стапка до 1% и грејс период од 5 години -Субвенционирање на влез на нови производи на странски пазар до 20% од неговата цена, во првата година
------------------	--	---	--

Маркетинг мерки	-Субвенционирање на трошоците за маркетинг на странски пазар до 50%	-Субвенционирање на трошоците за маркетинг на странски пазар до 75% -Бесплатна употреба на економски промотори за влез на странски пазари	-Субвенционирање на трошоците за маркетинг на странски пазар до 100% -Бесплатна употреба на економски промотори за влез на странски пазари
Мерки за вмрежување	-Покривање на трошоците за учество на меѓународни саеми -Бесплатна употреба на економски промотори за склучување договори со странски партнери	-Покривање на трошоците за учество на меѓународни саеми -Бесплатна употреба на економски промотори за склучување договори со странски партнери	-Покривање на трошоците за учество на меѓународни саеми -Бесплатна употреба на економски промотори за склучување договори со странски партнери
Мерки за локалните власти	-Намалување на трошоците за поставување нов имот/капитал до 50% -Бесплатно користење државен имот за изградба на нови фабрики/единици	-Намалување на трошоците за поставување нов имот/капитал, до 75% -Бесплатно користење државен имот за изградба на нови фабрики/единици	-Намалување на трошоците за поставување нов имот/капитал, до 100% -Бесплатно користење државен имот за изградба на нови фабрики/единици -Купување државно земјиште по цена од 1 денар за метар квадратен за изградба на нова фабрика/единица за производство на нови производи

Како оваа рамка ќе ѝ помогне на економијата да зазdrави? Придобивките од овој модел, кој се потпира на искористување на домашните ресурси, се повеќекратни и меѓусебно поврзани:

Придобивки за земјоделството. За да една фирма може да се вброи во една од овие групи или да се искачи во повисока група, најголем дел од сировините мора да ги купува на домашниот пазар. Најголемиот потенцијал од ова се очекува да биде реализиран во преработувачката индустрија бидејќи Македонија, главно, произведува примарни добра произведени со ниска технологија. На пример, во прехранбената индустрија, дури и кога побарувачката за одредени производи – шеќер, масло, пченица – останува иста, овој концепт ќе влијае врз поместувањето на побарувачката од увоз кон домашна побарувачка. Кога фирмите бараат нови инпути на домашниот пазар, фармерите ќе одговорат, за најмалку една година, со зголемување и/или пренасочување на нивното производство. Така, наместо сите да произведуваат одредена култура, која на крајот потенцијално би завршила како вишок, земјоделското производство не само што ќе се зголеми туку и ќе се распореди на повеќе земјоделски производи, кои ќе овозможат, во услови на сигурен пласман (односно позната побарувачка креирана во претходната табела), цената да биде соодветно пазарно детерминирана.

Придобивки за работната сила (невработени). Концептот ја вклучува преработувачката индустрија, која троши значаен контингент на работна сила. Уште позначајно, голем дел од македонската работна сила е квалификуван во согласност со потребите на оваа индустрија. Со зголемување на производството и поттикнување на побарувачката за домашно произведени сировини, побарувачката за труд ќе се зголеми и работниците лесно ќе се вработуваат, без да мора да поминуваат низ тежок и скап процес на обука и преквалификација, кој е неопходен за некои софистицирани индустрии, како автомобилската индустрија. Значи, концептот нуди софистициран начин за поинтензивно намалување на невработеноста.

Придобивки за надворешната ранливост. Според наведеното, побарувачката за увоз на одредени производи ќе се намали, што ќе овозможи намалување на трговскиот дефицит, кој е еден од најважните слабости на една економија. Концептот ќе овозможи реструктурирање на увозот или т.н. развојна компонента на увозот – машинерија и опрема – да стане позастапена.

Придобивки за иновации и за конкурентност. Фирмата ќе се класифицира во една од овие групи или ќе се помести во повисока, дури и во ситуации кога не може (лесно) да

ги замени увезените сировини со домашно произведени (бидејќи такви сировини не се произведуваат на домашниот пазар). Тоа ќе се случи ако фирмата воведо нови производи кои во најголем дел или целосно се базираат на домашни инпути. Со стимулирање на развојот на нови производи, овој концепт стимулира иновации бидејќи новите производи ќе се пласираат на пазарот само ако од купувачот се сфатени како новитет и ако се соодветно конкурентни.

Придобивки за продуктивноста и за технологијата. Во насока да го намалат учеството на увезените инпути во производствениот процес, фирмите ќе сакаат да ја подобрат ефикасноста на производствениот процес со воведување нови и поефикасни технологии, кои, за возврат, ќе ја поддржат продуктивноста на работниците и ќе ја подобрат целокупната факторска продуктивност на фирмата.

Придобивки за странските инвеститори. Иако овој концепт, главно, е насочен кон постојните домашни фирми, тој нема цел да ги обесхрабри странските инвеститори. Напротив, странските инвеститори што ќе дојдат во Македонија и ќе се поврзат со економијата преку вклучување домашни сировини во производствениот процес, автоматски ќе припаднат во една од споменатите групи. Значи, концептот привлекува странски инвеститори на многу конкретен начин обезбедувајќи максимална корист за економијата.

Придобивки за локалната заедница. Локалните власти директно ќе придонесат во успехот на овој концепт обезбедувајќи поддршка на локалните фирми. За возврат, тоа ќе ги зголеми локалната вработеност и употребата на локални ресурси.

Генерално, вака дизајнираната рамка ќе резултира во повеќекратни придобивки за економијата – главно во насока на зголемена индустриска и земјоделска продуктивност, диверзификација на производството, воведување нови технологии, производи и производни линии. Пакетот треба да биде подеднакво атрактивен за домашните и за странските инвеститори и треба да резултира во јасни придобивки за локалната заедница. Како последица на тоа, растот ќе се појави со потенцијал да биде стабилен и одржлив на среден рок.

Секако, оваа рамка на мерки, чија цел е стимулирање на употребата на домашни ресурси, треба да биде јадро на парадигмата за новиот раст во Македонија. Но, нејзината примена може да не ги даде очекуваните резултати ако не е дополнета со други реформи, вклучувајќи ги, но не ограничувајќи се на нив: а) институционални реформи, како понатамошни реформи за зголемување на ефикасноста на јавната администрација, понатамошна борба со корупцијата и со организираниот криминал, гарантирање на независноста на виталните агенции и институции и слично; б) подобрување на деловната клима, главно преку соодветна употреба на донесените законски прописи; в) стимулирање конкурентни пазари; г) поддршка на човечкиот капитал преку инвестирање во квалитетни наставни програми, како и инвестиции во опрема за здравствениот систем, д) инвестиции во инфраструктура – патишта, железница, авиосообраќај, капацитети за производство на енергија, информатички технологии – кои ќе им овозможат на фирмите подобро, поевтино и побрзо да стигнат до нивните потенцијални пазари, итн.

ЗАКЛУЧОК

Целта на овој документ за политики е да обезбеди увид во парадигмата за нов раст во Македонија во насока на поголемо искористување на домашните ресурси. Документот тврди дека тековната криза го промени економски пејзаж. Пред кризата, многу земји, како вишеградските и балтичките, направија значајни економски напредувања како резултат на нивната стратегија на извозноориентиран развој и потпирање на приливот на капитал. Но, кризата влијаеше врз довербата на инвеститорите - тие се насочија кон по-сигурни наместо попрофитабилни места; пазарот пресуши. Оттука, новата стратегија на раст мора да се базира на користење на домашните ресурси.

Документот предлага дефинирање на концептот на домашно додадена вредност како сооднос на инпутите купени на домашниот пазар и вкупните приходи на фирмата. Потоа, ќе бидат дефинирани три прага. Фирми што припаѓаат на одредена група ќе имаат право да добијат придобивки: фискални, царински и финансиски придобивки, како и придобивки на пазарот на работна сила, маркетингот, вмрежувањето и други. Разликите меѓу две соседни групи ќе бидат доволни за да мотивираат една фирма да се стреми кон повисока група. Дизајниран на тој начин, моделот гарантира соодветно поврзување на фирмите со домашната економија и, оттаму, целосно користење на домашниот потенцијал. Придобивките што произлегуваат од моделот ќе бидат повеќекратни и за многу целни групи: индустријата, земјоделството, странските инвеститори и локалната заедница треба да стимулираат иновации, нови производи и производни линии, како и воведување нови технологии и нови производствени процеси. Секако, таквиот модел мора да биде придружен со реформи кои гарантираат спроведување на законите и на прописите, подобрување на деловната клима, макростабилност и интензивни продуктивни инвестиции во инфраструктурата, информатичката технологија, енергетскиот сектор, образованието, здравството и така натаму.

ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА И НИВНОТО ИСКОРИСТУВАЊЕ ЗА ПОТТИК НА ЛОКАЛНИОТ РАЗВОЈ ВО МАКЕДОНИЈА

Соња Зубер,
истражувачки и менаџмент координатор
НВО „Аналитика“ - Скопје

АПСТРАКТ

Целта на овој документ е да даде увид во ситуацијата со обновливите извори на енергија (ОИЕ) во Македонија и можностите за нивно искористување во локалниот развој. Како што беше нагласено во Стратегијата за искористувањето на обновливите извори на енергија во Република Македонија до 2020 година, земјата има огромни потенцијали за искористување на различни видови ОИЕ, не само за одржливо производство на енергија туку и за поттикнување на локалниот развој во земјата. Примерите низ целата земја покажуваат дека инвестирањето во соларната, водената, геотермалната, биомасата, биогоривата и ветерната енергија, освен придобивки за инвеститорите, носи голем број придобивки и за локалните заедници. Македонија, како земја-кандидатка за членство во ЕУ, е во тек со трендовите на европско ниво и постојано ја усогласува својата регулатива со европската. Главната регулатива која го регулира пазарот на ОИЕ е усвоена, како и повластените тарифи и останатите субвенции за сите оние што ќе инвестираат во овој сектор.

Понатаму, општините како локални власти имаат отворени раце да инвестираат и да привлекуваат инвеститори кои ќе го прошират користењето на обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност (ЕЕ) во нивните локални заедници. Меѓутоа, покрај сите овие развојни активности, сè уште постојат многу пречки кои оневозможуваат целосна експанзија на користењето на ОИЕ. Ниските повластени тарифи, бавната и неефикасна администрација на државно и на локално ниво, политичката несигурност и корупција, недостигот од податоци и истражувања, ад хок-инвестирањата наместо стратегиско и планско финансирање, се само дел од многуте проблеми што придонесуваат кон тоа ОИЕ сè уште да се далеку од главен двигател на локалниот развој. Поради тоа, давањето можности на физичките лица да инвестираат во ОИЕ, трансферот на знаење меѓу општините, доделувањето кредити со ниска каматна стапка за т.н. зелени проекти, понатамошно градење на финансиските и на административните капацитети на општините, формирањето ЕСКО-компани, давањето бенефиции на инвеститорите во општините ако користат ОИЕ во нивните проекти итн., се само некои од мерките што можат да се воведат на национално и на локално ниво за потпомагање на развојот на ОИЕ и на економијата во локалните заедници низ земјава.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: ОИЕ, локален развој, ЕЕ; општини

ЛИСТА НА СКРАТЕНИЦИ

ЕЕ – енергетска ефикасност

ЕУ – Европска Унија

GW – гигават

ЈИЕ – Југоисточна Европа

Kw – киловат

МЕЕП – План за енергетска ефикасност

MW – мегават

ОИЕ – обновливи извори на енергија

ХЕЦ – хидроелектрична централа

1. ВОВЕД

Еден од најбрзорастечките бизниси во светот денес е производството на „зелена“ или чиста енергија. Таа енергија не се добива од традиционалните извори, како јаглен или нафта/мазут, туку од извори што не ја загадуваат животната средина и кои (дел од нив) не можат да бидат исцрпени, како што се сонцето, ветерот, водата, биомасата од шумите, земјоделските производи или животните итн. Во земјите во развој, кои секогаш се гладни за повеќе енергија, е мошне тешко да се помират потребите што произлегуваат од растот на економијата и од потребите да се заштити животната средина, која е под постојана закана поради глобалното затоплување. Па, оттука произлегува и растечкиот светски тренд на воведување нови енергетски политики кои имаат цел да развијат одржлив начин на производство на енергија со користење на обновливите извори на енергија (ОИЕ) без да им се наштети на економиите и на нивниот развој. Европската Унија може да се опише како пионер во промоцијата, производството на енергија од ОИЕ и заштитата на животната средина. За таа цел ЕУ вовеле политика која се нарекува 20/20/20 и има цел да вовеле 20-процентно намалување на емисиите на гасови што предизвикуваат ефект на стаклена градина на нивото пред 1990 година; 20 проценти од енергијата да доаѓа од ОИЕ и барем 20 проценти од потрошувачката на енергија да се намали со воведување мерки на енергетска ефикасност (ЕЕ), сето тоа со цел да се постигне до 2020 година, а, згора на тоа, ЕУ одреди цел од 80 проценти учество на ОИЕ во вкупното производство на енергија до 2050 година. Ова бара голема трансформација на инфраструктурата на земјите во Унијата, што има свои предности, но и недостатоци за оние што се вклучени во спроведувањето на оваа политика.

Кога станува збор за Македонија и за локалниот развој на земјата, може да се каже дека сите општини се зависни од увоз на фосилни горива, какви што се нафтата/мазутот и природниот гас, за да можат да ги обезбедат потребите за струја, греење и за гориво. Секој потрошен денар на увозот на овие извори на енергија е денар што го губат локалните економии. ОИЕ, од друга страна, пак, обично се развиваат на локално ниво. Парите потрошени на енергенти остануваат дома создавајќи повеќе работни места, со што се поттикнува и локалниот економски раст. Од друга страна, пак, технологиите за развивање на обновливите енергии бараат многу труд. Постои директно отворање работни места кои се поврзани со производството, проектирањето, инсталирањето, сервисирањето и маркетингот на производите од обновливите извори на енергија. Работни места се отвораат и во оние сектори што се индиректно поврзани со ОИЕ, како бизниси кои ги снабдуваат компаниите со сировини и со материјали, кои вршат транспорт, доставуваат опрема, како и разни други професионални услуги. За возврат, платите генерирани од овие работни места се дополнителни приходи кои се влеваат во локалната економија. Со тоа, и целата земја на национално ниво има корист и бенефит од искористувањето на ОИЕ во нејзините локални заедници.

Македонија не е далеку од глобалните трендови. Како земја-кандидат за членство за ЕУ е обврзана да ги следи сите трендови што се случуваат во Унијата. Како земја со умерен развој, ОИЕ нудат огромни можности за постигнување раст и развој на локално ниво. За таа цел, овој труд ќе се фокусира на стратегиите, можностите и капацитетите на Македонија, со чијашто помош треба да се искористат расположливите ресурси на алтернативни извори на енергија, сè со цел креирање одржливи локални заедници. На почетокот на овој документ ќе бидат презентирани правната основа на која се темелат можностите за развивање производство на енергија од ОИЕ, проследено со презентација на ОИЕ што постојат на територијата на Македонија со можностите за нивна употреба, моменталните услови за користење и идните развојни трендови. Понатаму, ќе се испитуваат проблемите со кои се соочуваат локалните заедници, инвеститорите, производителите на енергија и жителите на локалните заедници. Исто така, ќе бидат презентирани примерите на две општини и нивно вклучување во поттикнувањето на ОИЕ и ЕЕ на нивните територии. На крајот на овој труд ќе се дадат препораки за политиките кои дозволуваат одржливо управување на алтернативните извори на енергија како клучен инпут во развојот на локалната економија.

2. ЛЕГАЛНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОСНОВА ЗА ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОИЕ ВО МАКЕДОНИЈА

• 2А. РЕГУЛАТИВА КОЈА ГИ УРЕДУВА КОРИСТЕЊЕТО НА ОИЕ И ПАЗАРОТ НА ЕНЕРГИЈА ВО ЗЕМЈАТА

Откако стана членка на Енергетската заедница и доби кандидатски статус за членство во ЕУ, Македонија постепено почна да го усогласува своето законодавство во сите области, вклучувајќи го и енергетскиот сектор, со европското законодавство. Во 2010 година, две нови енергетски стратегии беа усвоени - сеопфатната Стратегија за развој на енергетскиот сектор до 2020 година, со визија до 2030 година и Стратегија за искористувањето на обновливите извори на енергија до 2020 година. Во исто време, новиот Закон за енергетика, кој има одредби како оние од ЕУ за либерализација на пазарот, беше донесен во февруари 2011 година. Врз основа на приоритетите утврдени во овие документи, беа усвоени и многубројни подзаконски акти и прописи, вклучително и оние со кои се регулира производството на електрична енергија од ОИЕ (одредби за повластени корисници и повластена тарифа за ОИЕ).

- Закон за енергетика - Најновиот закон беше донесен во февруари 2011 година и ја доби целосната поддршка од ЕУ и од Енергетска заедница како закон кој е усогласен со директивите на ЕУ и кој промовира одржлив енергетски развој во земјата.¹

- Стратегија за развој на енергетиката во Република Македонија до 2020 година, со визија до 2030 година. Една од целите на најновата енергетска стратегија на Македонија е учеството на ОИЕ во потрошувачката на финална енергија да се зголеми за 21 процент до 2020 година. Оваа политика спаѓа во рамките на политиката на ЕУ 20/20/20 и е усогласена со целта на Енергетската заедница за поголема промоција на ОИЕ во енергетскиот сектор на земјите од југоисточна Европа.

- Стратегија за искористување на обновливите извори на енергија во Република Македонија до 2020 година - донесена во 2010 година. Главната цел на оваа стратегија е да се добијат информации за потенцијалот и за можното искористување на обновливите извори на енергија (ОИЕ) во Република Македонија.²

- ОИЕ подзаконски акти - досега се донесени следниве подзаконски акти: Правилник за обновливите извори на енергија, Одлука за целите и годишната динамика на раст на процентот на енергија од обновливи извори на енергија во потрошувачката на финална енергија и Одлука за вкупниот инсталиран капацитет на повластени производители на електрична енергија од секој од обновливите извори на енергија... Програмата за спроведување на Стратегијата за енергетика и Акцискиот план за имплементација на Стратегијата за ОИЕ ќе бидат усвоени во 2012 година.³ Правилникот за повластени производители на електрична енергија од ОИЕ беше донесен во февруари 2012 година, а одлуката за повластени тарифи беше усвоена во декември 2011 година.

- Договор за основање енергетска заедница - потпишувањето се одржа во 2005 година меѓу земјите од ЈИЕ. Дел од обврските што произлегуваат од Договорот се „... да се одделат производството, преносот и дистрибуцијата на струја, како и да се формираат независни регулаторни комисии/сектори и преносни систем-оператори (ПСО), кои треба да бидат завршени до 2015 година“.⁴

- Повластени тарифи. Овие се специфични механизми создадени за да се забрза

1 Забелешка: се подготвуваат измени и дополнувања на Законот за енергетика, но бидејќи до завршувањето на овој документ тие не прозиле во законски решенија, нема да бидат земени предвид при анализата.

2 Стратегија за искористувањето на обновливите извори на енергија во Република Македонија до 2020 година, МАНУ, јуни 2010.

3 Ана Стојилоvsка, Предизвикот за постигнување одржлива политика за обновливи извори на енергија во Македонија (Ana Stojilovska, The challenge of achieving sustainable renewable energy policy in Macedonia) <http://analyticamk.org/images/stories/files/report/2011/046/11046policyreport.pdf>

4 Енергетската заедница на Југоисточна Европа: пронаоѓајќи нов приод кон регионалната соработка – алтернатива за проширувањето кон ЕУ страна 114; (The Energy Community of Southeast Europe: Finding New Approach for Enhancing the Regional Cooperation an alternative to EU Enlargement?), http://analyticamk.org/files/Yearbook_2009.pdf

производството на енергија од ОИЕ. Целта на повластените тарифи е да се понуди надомест на производителите на енергија од ОИЕ затоа што нивните трошоци се реално повисоки поради користењето поскапи технологии, обезбедување ценовна сигурност и долгорочни договори, кои им помагаат финансиски на производителите на обновливите извори на енергија за да можат за брзо време да си ги повратат инвестициите.⁵ Според претходниот Закон за енергетика од 2006 година, Регулаторната комисија беше одговорна за одредување на тарифите за секој тип повластени производители. Од 2011 година Владата на Република Македонија е одговорна за одредување на висината на повластените тарифи, за одредување на условите што треба да ги исполни електричната централа за да може да аплицира за тие тарифи, како и за одредување на тоа која е максималната инсталирана моќност од која зависи која повластена тарифа ќе се добие и кој е периодот за кој се дадени тие.⁶

26. Институции одговорни за спроведувањето на политиките на ОИЕ на национално и на локално ниво:

- Влада на Република Македонија - одговорна е за општите насоки, стратегиите, повластените тарифи, за создавањето поволна инвестициска клима за домашните и за странските инвестиции во енергетскиот сектор и друго.
- Министерство за економија - Секторот за енергетика е одговорен за спроведување на политиките кои се усогласени на национално ниво, како и за подготовка на закони, подзаконски акти, правилници и други документи од оваа област.⁷
- Агенција за енергетика - има мандат да ја води, да дава иницијативи и да ја координира изработката на студии и проекти за енергетска ефикасност и користење обновливи извори на енергија, во однос на успешно спроведување на Акцискиот план за реализација на Стратегијата за енергетска ефикасност на Република Македонија. Покрај тоа, нејзината улога е да промовира и да поттикнува заштеда на енергија и ОИЕ.⁸
- Регулаторна комисија за енергетика на Република Македонија - регулаторно тело кое е потполно независно од интересите на енергетската индустрија и од владините тела. Главните надлежности на Регулаторната комисија за енергетика се да осигура безбедно, сигурно, континуирано и квалитетно снабдување со енергија на крајните потрошувачи; заштита на животната средина и на природата; заштита на потрошувачите; промоција и заштита на конкуренцијата на пазарот на енергија врз основа на принципите на објективност, транспарентност и недискриминација.⁹
- Општините - од 2005 година, со новиот процес на децентрализација, сите активности што потпаѓаат под мерки за енергетска ефикасност, искористување на локалните ОИЕ, како и користењето на локалните земјишта за изградба на електрични центри кои работат на ОИЕ, се во надлежност на локалната самоуправа. Тие се обврзани да направат план за енергетска ефикасност (повеќегодишен) и да имаат посебен оддел или тим кој би се занимавал со тие прашања.

⁵ ^ Policymaker's Guide to Feed-in Tariff Policies, U.S. National Renewable Energy Lab, www.nrel.gov/docs/fy10osti/44849.pdf

⁶ Закон за енергетика, Службен весник на РМ, бр. 16, февруари 2011, член 153.

⁷ Министерство за економија, http://economy.gov.mk/ministerstvo/sektori_vo_ministerstvo/index.1.html

⁸ Агенција за енергетика, http://www.ea.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=27&lang=en

⁹ Регулаторна комисија за енергетика на Македонија www.erc.org.mk

3. ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

Според експертите од областа на ОИЕ и ЕЕ во Македонија, оваа земја има голем потенцијал за развој на ОИЕ кои може да се најдат на локално ниво. Сончевата енергија, обично, се издвојува како најразвиена во Македонија иако потенцијалите на биомасата се очекува да бидат високи, но нема конкретни податоци колку точно изнесуваат тие. Според Предраг Стојковски, сепак, дури и постојните ОИЕ обично се недоволно искористени. На пример, капацитетот на изградените соларни фотоволтаици (PV) е мал (2,4 MW). Ситуацијата е малку подобра со соларните колектори, кои сè повеќе и повеќе се користат од граѓаните, но проблемите како ниската свест и ниската куповна моќ на потрошувачите придонесуваат да не се користат до максималниот капацитет. Други ресурси, каков што е ветрот, се користат дури и помалку. Сè уште нема ниту еден оперативен ветерен парк во Македонија иако најавите за изградба на првиот во југоисточниот дел на земјава се веќе излезени во јавноста. Исто така, нема електрични централи кои користат биогориво како главен извор на енергија. Биомасата (дрво и остатоци од земјоделски производи) сè уште се користи спорадично низ целата земја без каков било план или стратегија за одржливо производство и употреба. Во прилог на соларната енергија, главно, хидроенергијата е најразвиен ОИЕ во Македонија. Постојат 13 оперативни хидроелектрични централи (ХЕЦ) со целокупен инсталиран капацитет од 6,4 мегавати. Сепак, дури и овој број е под проценетата способност на земјава бидејќи стратегијата е да се изградат 400 ХЕЦ според студијата за мини и мали хидроелектрични централи во Македонија со вкупна инсталирана моќност од 250 мегавати.¹⁰

Целокупните проценети потенцијали на обновливите извори на енергија во Македонија се:

ПРОИЗВОДСТВО НА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА	ПРОИЗВОДСТВО НА ТОПЛИНСКА ЕНЕРГИЈА
Големи ХЕЦ: 2260 GWh/годишно	Биомаса: 860 GWh/годишно
Мали ХЕЦ: 620 GWh/годишно	Топлинска енергија од соларна: 155 GWh/годишно
Ветер: 720 GWh/годишно	Геотермална енергија: 550 GWh/годишно
Фотоволтаични: 80 GWh/годишно	
Биогас од биомаса: 45 GWh/годишно	
Отпадната биомаса и друг отпад: 70 GWh/годишно	
ВКУПНО: Потенцијал за производство на електрична енергија од ОИЕ: 3795 GWh/годишно	ВКУПНО: Потенцијал за топлинска енергија од ОИЕ: 1565 GWh/годишно

Табела: Ана Стојиловска, Предизвикот за постигнување одржлива политика за обновливи извори на енергија во Македонија.

¹⁰ Интервју со Предраг Стојковски, основач на блогот „Енергерска ефикасност“, основач на финансиска консултантска компанија „Интро груп“ Битола, одржано на 31.5.2012 година.

ЗА. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

Според податоците од Заводот за статистика за 2010 година, производството на обновливи извори на енергија во Македонија се состои од дрво (огревно дрво, дрвени отпадоци и друг растителен отпад), геотермална топлина, хидроелектрична енергија и биодизел. Во 2010 година вкупното примарно производство на обновлива енергија опфаќа дрво (огревно дрво, дрвени отпадоци и друг цврст отпад) - 748.023 м³, геотермална топлина - 3.384.243 м³, хидроелектрична енергија - 2.429.283 MWh и 1.999 тони биодизел. Најголеми потрошувачи на дрво (огревно дрво, дрвени отпадоци и друг цврст отпад) во 2010 година беа домаќинствата, со учество од 91 процент, додека останатите делови изнесуваа 9 проценти од финалната енергетска потрошувачка (на дрвото)... Најголемиот потрошувач на геотермална топлина во 2010 година беше земјоделството со 83,4 проценти, додека останатите делови учествуваат со 16,6 проценти во финалната енергетска потрошувачка (на геотермална топлина).¹¹ Нема податоци за фотоволтаиците и нивната употреба во вкупното производство на енергија од ОИЕ.

Ако ги споредиме предвидувањата од табелата за, на пример, хидроелектричната енергија, што според стратегиите би требало да изнесува од големи и од мали ХЕЦ вкупно 2880 GWh или 2880000 MWh, во 2010 година максимално искористениот капацитет бил 2429283 MWh според Заводот за статистика, што значи дека производството е за 450717 MWh помало од оптималното. За жал, сè уште нема статистички податоци за производството на електрична енергија од фотоволтаици, иако веќе е 2012 година, за да може да се види каков е напредокот на ова поле. Сепак, примерот со хидропотенцијалот како еден од најискористените извори во Македонија покажува колку ОИЕ како можност за производство на енергија од чисти извори се далеку од оптимално искористени.

Зборувајќи за употребата на ОИЕ во потпомагањето на локалниот раст и развој, општиот заклучок меѓу експертите е дека ОИЕ се користат, но не на планиран или стратегиски начин. На локално ниво постојат многу иницијативи на општините, но дури и во тој случај употребата на ОИЕ е помалку од задоволителна. Обично буџетите на општините се мошне ограничени, па оттука само поголемите и со тоа побогатите општини може да си дозволат да развиваат алтернативни начини на поттикнување на локалниот раст, како што се инвестирањето или подготвувањето проекти од областа на ОИЕ. Постојат општини што се обидуваат да ги искористат предностите на она што го имаат во нивната област, но, исто така, има и општини што не прават апсолутно ништо во врска со развојот на ОИЕ, со тоа што поголемиот дел од времето не се ни свесни за она што може да се направи со она што го имаат при рака.¹²

Назад на темата на ОИЕ, како што веќе беше споменато, главните извори на производство на енергија од обновливи извори во Македонија се:

- соларната енергија;
- хидроенергијата;
- ветерот;
- биомасата;
- биогоривата;¹³
- геотермалната енергија.

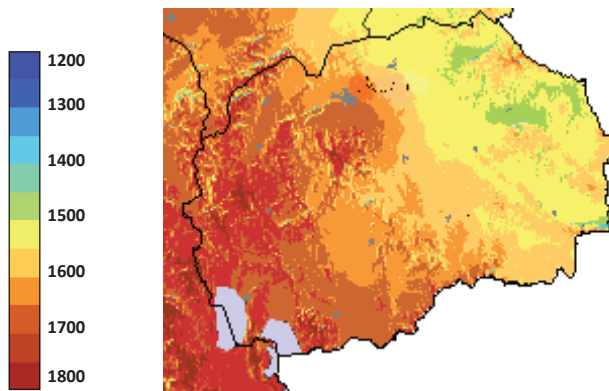
11 Завод за статистика, Соопштение, Енергија, Бр. 6.1.11.92, 30.11.2011 година.

12 Интервју со Бојана Станојевска, Центар за климатски промени, одржано на 5.6.2012 година.

13 Бидејќи во моментот нема многу напредок на ова поле, овој документ нема да го истражува овој обновлив извор на енергија и ќе се фокусира на оние каде што веќе има забележано напредок.

ЗБ. СОЛАРНА ЕНЕРГИЈА

Една од најчистите енергии во светот со неограничени потенцијали е, секако, сончевата енергија. Во Македонија има околу 270 сончеви дена, што ја прави одлична за развој на производството на електрична енергија и греење од овој вид извор. Сончевата енергија е широкопризната како огромен потенцијал, а бизнисот со соларни панели, кои се користат за греење, и фотоволтаици, кои се користат за производство на електрична енергија, е во подем во целиот свет.

Сончев потенцијал во Македонија

Македонија се обидува да држи чекор со глобалните трендови и има направено значителен напредок во областа на промоцијата на користењето на сончевата енергија за греење, а, исто така, и за производство на електрична енергија. Почнувајќи од оваа година, Министерството за економија е во преговори со неколку банки за воведување т.н. зелени кредити за инсталација на соларни панели во домови, кои ќе бидат финансирани од европските фондови достапни за оваа намена. Тоа беше објавено од министерот за економија, Ваљон Сараќини,¹⁴: „... од септември во соработка со банките ќе почне вториот дел на шемата на субвенции за инсталација на соларни колектори, за кои плаќањето ќе биде извршено на девет рати. Тоа значи дека домаќинствата ќе мора да плаќаат околу 60-70 евра месечно за инсталација на овој систем... За субвенции за соларни панели досега барање поднеле околу 1.200 граѓани и Министерството очекува на крајот бројката да достигне околу 1.500 поднесени апликации. На 9 јуни ќе има јавно извлекување на добитниците на субвенции кои ќе се избираат по случаен избор од оние што се пријавиле за враќање на средствата. На повеќе од 300 граѓани што купиле и инсталирале сончеви колектори во своите домови ќе им бидат вратени 30 отсто од парите што ги потрошиле или до 300 евра. Во Македонија 20 илјади домаќинства веќе имаат инсталирано соларни термални колектори. Според експертите, со оглед на бројот на сончеви денови во оваа земја, тој број не е голем“.

Кога станува збор за производство на електрична енергија од фотоволтаици, ситуацијата е малку поинаква. Прво, за да се стане повластен производител на електрична енергија од соларна енергија во Македонија, мора да се следат овие правила:

Пред да се почне со какви било планови за инвестирање во ОИЕ, постојат неколку чекори што мора да се разгледаат. Првиот е дека никој не може да се здобие со статус на повластен производител ако нема регистрирано компанија. Каква што е моменталната ситуација, сега засега во Македонија физички лица не можат легално да станат повластени

¹⁴ Сараќини: Од септември уште еден вид субвенционирање за вградување сончеви колектори <http://vlada.mk/node/3204?language=en-gb>

производители. Тоа е случај со фотоволтаиците и со другите видови ОИЕ. Второ, мора да се има добро разбирање во правните процедури бидејќи тие се многу компликувани. Потребните услови за добивање на овој статус се пропишани во Правилникот за повластени производители:

- Уредба или одлука за упис во Централен регистар на Република Македонија.
- Доказ дека компанијата има законско одобрение за изградба на енергетски инсталации/објекти за кои не е потребно посебно одобрување.
- Главниот проект за централата мора да биде изработен од овластено правно лице.
- Изјава за веродостојноста на пријавата и презентираниите податоци, потпишана од овластено лице
- Целата документација треба да биде во еден оригинален примерок и една копија заверена од овластен нотар.

Сите формулари што треба да бидат пополнети може да се најдат во „Службен весник“, како и условите и постапките што беа опишани.¹⁵

Повластени тарифи за производство на електрична енергија од фотоволтаици:

Цени до 2011 година:

Група	Моќност	Повластена тарифа (евроценти/kWh)
I	≤ 50 kW	46,00
II	> 50 kW	41,00

Табела: Службен весник на РМ, бр. 112, септември 2008, стр. 49.

Цени од декември 2011 година:

Група	Моќност	Повластена тарифа (евроценти/kWh)
I	≤ 0,050 MW	30,00
II	> 0,050 MW	26,00

Табела: Службен весник на РМ, бр. 176, декември 2011, стр. 10.

Во моментот во Македонија има 6 оперативни фотоволтаични постројки (≤ 50 kW¹⁶), кои имаат статус на повластени производители. Во изградба се 10 (≤ 50 kW) и сите тие имаат привремена дозвола за повластени производители. Вкупниот капацитет на оперативните производители е 220.675 kW, а на оние привремените проценетиот капацитет им е 490,1325 kW. Дванаесет други поднеле барање за добивање дозвола за привремени или за повластени производители, но тие барања се одбиени врз основа на некомплетна документација.¹⁷

15 Службен весник на РМ, бр. 18, член 3, стр. 84, 8.02.2012.

16 Ова значи дека производствениот капацитет им е помал или еднаков на 50 kW.

17 Важно е да се напомене дека бројот на поднесени апликации е толкав затоа што, иако една компанија може да управува со неколку инсталирани постројки, мора за секоја постројка посебно да поднесе документација за одобрување на статусот на преференцијален производител.

Исто така:

- постојат 3 оперативни фотоволтаични центри (повластени производители) со капацитет поголем од 50 kW и(или) еднаков на 1MW;
- 8 се во изградба - имаат привремена дозвола за повластени производители (> 0050 MW);
- 7 поднеле барање за добивање статус на повластен производител, но се одбиени врз основа на некомплетна документација.

Вкупниот капацитет на оперативните производители е 2023,7 kW, а на привремените проценетиот капацитет им е 5.636,33 kW.¹⁸

3В. ВЕТЕРНА ЕНЕРГИЈА

Енергија од ветер или енергија произведена од ветерни турбини е една од најчесто користените ОИЕ во светот денес. Сепак, за да се исплати инвестицијата во овој вид енергија, која сè уште е многу скапа, мора да бидат исполнети одредени услови. За производство на електрична енергија, просечната брзина на ветерот треба да биде поголема од 18 километри на час. Идеални локации за ветерни турбини се полињата, фармите или низ морскиот брег. Првите се нарекуваат „inland sites“, а вторите „offshore sites“. Идејата е да има што е можно помалку објекти околу фармите со ветерници за да не се попречува ветерот.

Според Стратегијата за ОИЕ, постојат 15 најповолни потенцијални локации за инсталација на ветерни турбини. На сликата е прикажана мапа на ветрот за Македонија. Според географската положба и релјефната конфигурација на теренот, најмногу добри локации за инсталирање ветерни турбини се наоѓаат по течението на реката Вардар, односно во регионот на Повардарието, Овче Поле и Свети Николе, како и на повисоките делови каде што ветрот е посилен.¹⁹

Ветерниот потенцијал во Македонија сè уште е неискористен. Во 2005 година беше подготвен Прелиминарен ветерен атлас, со кој беа мапирани најдобрите локации за инсталирање ветерни турбини. Во последните години имаше неколку проекти за мерење на брзината на ветерот и беа спроведени неколку студии за оправданост за ветерниот потенцијал. Во април 2011 година беше потпишана Спогодба за финансирање на изградбата на фармата со ветерници во Богданци со заем од КФВ (ЕЛЕМ е изведувач).²⁰ Со последниот Правилник за повластени тарифи, цената на енергијата произведена од ветерните турбини изнесува 8,9 евроценти за kWh. Инсталираниот капацитет на централата може да биде помал или еднаков на 50 MW за да биде соодветна за добивање на статусот повластен производител.²¹

¹⁸ Преглед на производители на електрична енергија од обновливи извори на енергија, Регулаторна комисија за енергетика на Република Македонија - состојба до 18.5.2012 година.

¹⁹ Стратегија за искористување на обновливите извори на енергија во РМ.

²⁰ Ана Стојилоvsка.

²¹ Службен весник на РМ, бр. 176, декември 2011, стр. 10.

3Г. БИОМАСА

Традиционално, во Македонија огревното дрво во голема мера се користи за греење во домаќинствата. Околу 76 проценти од домаќинствата, особено во руралните области и помалите градови, сè уште користат огревно дрво како примарен енергетски извор за греење, каде што не постојат системи за централно греење како што има во главниот град Скопје. Второво претставува голем политички проблем затоа што сегашната ситуација е неодржлива на долг рок бидејќи доведува до оштетување на животната средина и дефорестација (уништување на шумите - непланирано и нелегално сечење на шумите во Македонија), загадување на воздухот, здравствени проблеми, високо ниво на губење на енергија и ниска енергетска ефикасност (ЕЕ) во постројките за греење.²²

	Илјади тони годишно
Отпадоци од сечење дрвја	20
Отпадоци од преработка на дрво	10
Отпадоци од земјоделство	35
Вкупно	65

Табела: Отпадна биомаса од сечење дрвја, преработка на дрво и од земјоделство, која економски може да се искористи за комбинирано производство на електрична енергија и за топлина

Од 65 илјади тони отпадна биомаса од сечење дрвја, преработка на дрво и од земјоделство во постројки за комбинирано производство на топлина и електрична енергија може да се добие околу 50-70 GWh електрична енергија и 120-180 GWh топлинска енергија, во зависност од потребите и расположливиот конзум на топлинска енергија.²³ Повластените тарифи за производители на енергија од биомаса се:

Инсталирана моќност на централата	Повластена тарифа евроценти/kWh
≤ 1mW	11
> 1mW	9

Табела: Службен весник на РМ, бр. 176, декември 2011, стр. 10

Исто така, дрвните остатоци заземаат до 10 проценти од вкупната исечена дрвна маса во шумите. Но, топлинскиот потенцијал на дрвните отпадоци што остануваат при процесот на дрвната преработка е недоволно искористен. Постои недостиг од проекти за унапредување и ефикасна употреба на дрвниот отпад и дрвните остатоци. Иако досега се спроведени многу студии за потенцијалот на биомасата во Македонија, сè уште постои недостиг од веродостојни податоци за економскиот потенцијал и рентабилноста на производството на енергија од страна на огревно дрво и дрвни отпадоци. Ова, исто така, беше наведено од г-ѓа Снежана Јаневска²⁴, која изјави дека од 12 студии за потенцијалните ОИЕ во Македонија направени од различни експерти во овие области за целите на сопствен проект, студијата за потенцијалите на биомаса за производство на енергија покажала дека најголем недостиг од истражувања и податоци има токму во оваа област. Освен тоа, пречка за развој на биомасата се и слабите правни и институционални капацитети на општинско ниво, недостигот од промотивни активности во однос на улогата на приватниот сектор во производството на енергија од биомаса, како и недостигот од

22 Наташа Хронеска, поранешен истражувач на програмата за енергетика и инфраструктура во НВО „Аналитика“ - Скопје, Македонија.

23 Стратегија за искористување на обновливите извори на енергија во РМ, стр. 41.

24 Цепросард – интервју со Снежана Јаневска, координаторка за ЕЕ и ОИЕ, одржано на 31.5.2012 година.

развојни шеми за државна финансиска поддршка на овие видови проекти.

Производството на енергија од биомаса се исплати само ако суровините се во радиус од најмногу 20 километри од местото од каде што се искористува, било за производство на пелети, брикети или, пак, за директно согорување во големи когенеративни постројки. Понатаму, друг проблем е снабдувањето со суровини. Потребни се цврсти, долгорочни договори со набавувачите - за инвеститорот да биде во можност да инвестира во производство на биомаса во земјата. Ако инвеститорите не се сигурни дека можат да имаат постојани доставувачи на биомаса/отпад, тие ќе останат настрана од вложувањето во овој сектор. Затоа е пожелно што поскоро во овој процес да се вклучи ЈП „Македонски шуми“, како и здруженијата на приватни сопственици на шуми, кои како стопанственици со шумскиот потенцијал во Македонија можат да го стават на располагање шумскиот отпад од одржувањето на шумите како суровина за производство на енергија.²⁵

Позитивен пример е употребата на прачките од виновата лоза во кавадаречкиот регион кои се добиваат како отпад за време на кастрењето на лозовите насади во февруари. Имено, во општините Кавадарци и Неготино има многу земјоделци што се занимаваат со одгледување винови лози и производство на вино и алкохолни пијалаци, на кои секоја година во февруари со кастрењето на дрвцата им остануваат големи количини неискористен отпад кој може да се користи како биомаса. Позитивната страна е тоа што локалното население и локалните власти се многу добро запознаени со можностите и со потенцијалите и се многу заинтересирани за користењето на овој вид биомаса.²⁶

ЗД. ГЕОТЕРМАЛНА ЕНЕРГИЈА

Еден тип енергија е особено интересен, но не и многу истражуван или развиен во Македонија. Тоа е геотермална енергија. Целиот Балкански Полуостров лежи на огромна количина геотермални извори. Вкупната количина геотермална енергија во Македонија е: вкупното празнење на бунарите на експлоатираниите полиња изнесува 1000 1/s, додека постојните термални капацитети се 74,5 MWt. Докажано е дека термичкиот потенцијал во целата земја изнесува 220 MWt. Покрај тоа, во Македонија се евидентирани 25 природни извори на геотермални води со температура повисока од 21 Целзиусов степен. Во Стратегијата се предвидува дека до 2020 година треба да се произведува 400-440 GWh електрична енергија од геотермални извори.

Недалеку од Кочани се наоѓа геотермалното лежиште Подлог – Бање со кое се загреваат оранжерии од 18 хектари, три училишта, судот и спортската сала. Верувам дека тоа се само дел од можностите што ги дава геотермалната вода. Тоа го изјави претседателот Ѓорге Иванов на конференцијата организирана минатата година под негово покровителство за можностите што овој извор на енергија ги нуди во Македонија.²⁷ Сепак, ништо од тогаш не е направено. Претежно има недостиг од истражување и инвестиции во овој сектор на локациите каде што се наоѓаат изворите. Имало неколку иницијативи во последно време како обид да се заживеат старите проекти за искористување на топлината од геотермалната вода за централно греење (DH) во источните делови на земјата, но, сепак, засега нема планови за фактичко спроведување на таквите проекти.

25 Ибид.,

26 Бојана Станојевска.

27 Иднината е во геотермалната енергија <http://energetskaefikasnost.info/idninata-e-vo-geotermalnata-energija/>

ЗЃ. ХИДРОЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА

Како што беше споменато и претходно, главно, најразвиен ОИЕ во Македонија е хидропотенцијалот. Иако многу земји престанаа да ги вбројуваат големите ХЕЦ како обновливи извори на енергија поради штетите предизвикани врз животната средина,²⁸ македонската енергетска безбедност сè уште зависи од зголемената употреба на хидропотенцијалот. Добрата вест е дека вниманието полека се насочува кон изградбата на помали и микро ХЕЦ, кои не прават голема еколошка штета и се од суштинско значење за развојот на малите и на оддалечените заедници во земјата. Сега засега, иако постојат 13 мали ХЕЦ плус 4 што се во изградба, сите тие од Регулаторната комисија за енергетика имаат статус на повластен производител, со таа разлика што оние во изградба имаат привремена дозвола која треба да се смени откако ќе почне да се користи централата. Инсталираниот капацитет на оние што се во употреба е 6,377 kW, а на оние во изградба 3,624 kW.

Повластени тарифи за производство на електрична енергија од ХЕЦ се:

Блок	Количина на испорачана струја по блокови (kWh)	Повластена тарифа за испорачана струја по блокови (евроценти/kWh)
I	≤ 85.000	12,00
II	> 85.000 & ≤ 170.000	8,00
III	>170.000 & ≤ 350.000	6,00
IV	>350.000 & ≤ 700.000	5,00
V	> 700.000	4,50

Табела: Службен весник на РМ, бр. 176, декември 2011 година, стр. 10.

Според министерот за економија, г. Ваљон Сараќини, досега се потпишани 68 договори за концесија на водните ресурси за производство на електрична енергија од мали хидроелектрични централи. Вкупниот инсталиран капацитет е 58 MW, додека очекуваното годишно производство изнесува 228 гигават-часови. Проценетата инвестиција е околу 120 милиони евра. Ако, сепак, се изградат сите 400 централи планирани во рамките на студијата за можни мини и мали хидроцентрали во Македонија, инсталираниот капацитет ќе се зголеми на 250 мегавати, додека годишното производство на електрична енергија ќе изнесува 1.200 гигават-часови.²⁹ Сепак, ова се само процени за идниот развој на овој сектор. Дали предвидувањата ќе се остварат, останува да се види.

Интересно е да се наведат неколку работи во врска со чинењето на проектите за изградба на мали хидроцентрали, како и за тоа во кој регион од земјава моментално се најмногу застапени. Според „Капитал“, кога се зборува за малите хидроелектрични централи, едно треба да биде јасно - кај нив само зборот „мали“ е мал. Сè друго е

28 Може да се најдат многу статии што го побиваат популарното верување дека големите ХЕЦ се добра работа за државите и за животната средина. Така, на пример, „Пријатели на Земјата и меѓународни реки“ (Friends of the Earth International & Rivers International) објавија на „Гугл“ видео на кое беше објаснето како ризиците од нови, големи брани се поголеми од наводната ниска емисија на јаглероден диоксид што ја емитираат ХЕЦ, особено како што се загрева светот. Групата тврди дека климатските промени ги зголемуваат опасностите од изградбата на овие брани, додека реално ги намалуваат нивните бенефити. Како што пресушуваат реките, хидропроектите ќе произведуваат сè помалку енергија и сè по нерегуларно. Браните изградени сега зависат од историските податоци, кои не ги предвидуваат тековите во иднината. Топењето на глечерите и чудните временски услови ги зголемуваат ризиците од поплави. Браната е огромна, нефлексибилна инвестиција, а климатските промени бараат адаптација во однесувањето. Големите хидропроекти, исто така, придонесуваат и за недостиг од вода: огромни количини вода испаруваат од вештачките езера кај браните. <http://www.good.is/post/why-small-hydropower-beats-big-dams/>

За повеќе информации, исто така, види WWF извештаи. WWF е организација која силно се залага за одржливо и планско градење на ХЕЦ насекаде низ светот поради последиците за животната средина предизвикани од изградбата на големи ХЕЦ во Кина и Амазон, како и во Африка. http://www.un.org/esa/sustdev/sdissues/energy/op/hydro_collier.pdf

29 Пуштена во употреба првата мала хидроелектрана http://energymk.com.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=440:2012-05-03-12-23-04&catid=42:2011-07-02-22-56-29&Itemid=72

големо. Од големата процедура додека да протече струјата, до големите средства што треба да се вложат во еден ваков проект.³⁰ Во просек, од почеток до крај, инвестицијата во еден мегават би чинела 2 милиона евра.

„За да можете да направите мала хидроелектрична централа, неопходно е да имате сериозна проектантска куќа зад себе, која ќе може да најде оптимално решение. Секако, многу е важно да имате и сериозен производител на опрема, кој ќе ја конфекционира секоја хидроелектрична централа. Пред да почнеме да градиме мали хидроелектрични централи, ние пристапивме кон истражување на хидрологијата. Секој инвеститор мора да знае дали на конкретната локација каде што сака да гради има доволно вода за да прави струја. Во целиот процес на подготовка и изградба на малите хидроелектрични централи има фаза кога треба да се читаат законите во Македонија. Мора да кажам дека кај институциите на системот, барем ние, наидовме на поддршка... Но, од друга страна, наидовме и на голема количина, не би рекол незнаење, нови информации за администрацијата и некоординираност меѓу институциите“, вели професорот Анѓушев од Машинскиот факултет при УКИМ.³¹ Најчест вид инвестирање е преку јавно-приватно партнерство или преку издавање концесии. Она од што општините можат да имаат голема корист е што за ХЕЦ со моќност под 1 MW е потребно да се побара градежна дозвола токму од општинските власти. Преку употребата на јавно-приватните партнерства општините можат да привлечат големи инвестиции во изградбата на мали и на микро ХЕЦ на нивните територии.

Што се однесува до идеални локации за изградба на мали ХЕЦ, за разлика од ветерните турбини, нема некое посебно правило за тоа каде е најидеално да се градат. Важно е, сепак, пред да се почне со изградба, да се направи истражување на хидрологијата на територијата на општината за да се увидат потенцијалите за можни локации за мали и за микро ХЕЦ. Според последниот преглед на производители од ОИЕ, кој го издава Регулаторната комисија за енергетика, повластени производители со одлуки за користење повластена тарифа на електрична енергија произведена од ХЕЦ се наоѓаат на следниве локации: три во Охрид, две во Струга, една во Битола, една во Ваташа, Кавадргици, една во Другово, една во Веница, една во Слатино – Дебарца и две во Крива Паланка.³² Како што може да се забележи, најголем дел се во западна Македонија, со тоа што не значи дека источна Македонија не може, исто така, да напредне во искористувањето на водниот потенцијал со вистински истражувања и инвестиции на тоа поле.

³⁰ Капитал, Мали хидроцентрали – големи маки http://www.kapital.com.mk/mk/makedonija/85977/mali_hidrocentrali_-_golemi_maki.aspx

³¹ Ибид.,

³² Преглед на производители на електрична енергија од обновливи извори на енергија-20.6.2012., <http://www.erc.org.mk/Uploads/Pregled%20na%20proizvoditeli%20od%20OIE%20-%202006%202012.pdf>

4. ЛОКАЛЕН РАЗВОЈ И ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОИЕ

• 1 ОПШТИНИТЕ И РАЗВОЈОТ НА ОИЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Постои консензус дека има доволно интерес и подготвеност да се работи на развивање на ОИЕ и на ЕЕ на локално ниво во Македонија. Со процесот на децентрализација, кој почна во 2005 година, обврските што се однесуваат на развојот на ОИЕ и на ЕЕ, како и заштитата на животната средина, се префрлени на локално ниво. Секоја општина има обврска да подготви план за енергетска ефикасност, да формира тим или единица за имплементација на мерките за ЕЕ, за вклучување на ОИЕ во локалниот акциски план за заштита на животната средина (т.н. ЛЕАП), итн. Според Цепросард³³, општините најчесто даваат поддршка на проекти од областа на ОИЕ на нивните територии - постои одредено знаење и интерес за оваа област меѓу општинските власти. Сепак, тие имаат ограничени финансиски средства и човечки капацитети кои би можеле да се стават во функција на развојот на ОИЕ и ЕЕ на локално ниво. Дали ќе има простор за развој на ОИЕ зависи од стратегиските определби на општината и од градоначалникот, а не од партијата од која доаѓа тој - обично ако градоначалникот е визионер, ги препознава можностите и буџетот дозволува интервенции за оваа намена, ќе може да има напредок во развојот на ОИЕ и ЕЕ, но доколку состојбата е спротивна од сите претходно нотирани аспекти, веројатноста да се промени состојбата во општината е помала. Друг проблем е тоа што со процесот на децентрализација, општините имаат зголемен број надлежности кои мора да ги спроведуваат во рамките на нивните буџети со администрацијата со која располагаат.

Едно од идентификуваните прашања се трошоците за затоплување на училиштата. Како можност за намалување на овие трошоци, експертот Снежана Јаневска од Цепросард го посочи средното земјоделско училиште во Куманово како пример, кое користи нафта за греење, а има 30 хектари земјиште засадено со пченица од чишто посеви сламата како отпад останува неискористена и нејзиното складирање натаму претставува проблем за училиштето. Идејата е да се инвестираат 100.000 евра за училиштето да се префрли од греење на нафта на греење на биомаса. Позитивно е тоа што училиштето нема да мора да ги купува суровините за греење, тоа веќе ги има од сопственото земјоделско земјиште. Инвестирањето на средствата ќе биде за набавката и за инсталирањето на котлите на биомаса и за целосно менување на системот за греење во училишната зграда, при што, исто така, ќе се приклучи и новата спортска сала која во моментот нема никакво греење. Предвидениот период за враќање на инвестицијата е максимум 3 години.³⁴

Кога станува збор за трошоците за инвестирање во различни мерки за ЕЕ и за ОИЕ и заштедите што доаѓаат со тие инвестиции, не постои универзално правило што би се применувало на ист начин во сите 84 општини, плус градот Скопје, како засебна единица на локалната самоуправа. Ова, секако, произлегува од различната големина на општините, видот дали се од урбан или од рурален карактер, од степенот на развој, од тоа кои видови ОИЕ може да се најдат на територијата на секоја општина итн. Како пример за илустрација, според проектираните и реализирани мерки и резултати за енергетска ефикасност во Кисела Вода 2010-2014 година:³⁵

Придобивки од спроведувањето на програмата за енергетска ефикасност (МЕЕП) за општината би биле:

- заштеда на енергија: 4.332.500 kWh (електрична енергија, тони гориво...);
- монетарна нето-заштеда: 25.948.764 денари (455.636 евра)³⁶;

33 Снежана Јаневска, Лилјана Таневска (Цепросард).

34 Ибид.,

35 Презентација на МЕЕП Кисела Вода 2010-2014. <http://www.kiselavoda.gov.mk/files/217/Prezentacija%20MEEP%20Kisela%20Voda%202010-2014%20FINAL.pdf>

36 Вкупни заштеди за периодот од 2010 до 2014 година.

- придобивки за животната средина: 2.422 тони заштеда на стакленички гасови и други емисии;

- други придобивки: подобрен комфор, подобрени општински услуги, нови работни места, помалку здравствени проблеми.

Сепак, секоја општина сама треба да подготви МЕЕП за својата територија бидејќи, како што веќе беше споменато, условите што важат за Кисела Вода не важат за Охрид итн. Сепак, ваквите примери се добри за да се увиди навистина колкави можат да бидат бенефитите од спроведувањето на ЕЕ и ОИЕ на локално ниво. Доколку општинските власти немаат капацитети сами да изработат вакви планови, во тој случај е добро да се воспостави соработка со општините што се поразвиени на тоа поле за пренос на знаење и искуство.

• 2 ПРИМЕРИ ЗА АКТИВНОСТИ ВО РАЗВОЈОТ НА ОИЕ И ЕЕ НА ОПШТИНСКО НИВО

а) Општина Струмица

Струмица долго време важни за една од најразвиените општини во Република Македонија. Поради таа причина и е земена како студија на случај во извештајот. Општината има развиен сектор за ЕЕ, програма за енергетска ефикасност за периодот од 2009 до 2013 година и тим од службеници и експерти што работат на спроведување проекти за ЕЕ. Целта на сето тоа е да се намалат енергетските загуби и трошоците за електрична енергија и греење во општината. На почетокот, проектите за ЕЕ беа повеќе наменети за неопходни модернизирања, како што се инфраструктурата во општината, застареното осветлување, греењето и системите за изолација. Како што беше споменато, Општината веќе има завршено неколку проекти... Еден од големите проекти е претстојната инсталација на инфраструктурата за воведување гас во општината со т.н. виртуелен гасоводен систем. Кога станува збор за наоѓање финансии, Струмица 25 проценти од средствата за овие проекти ги обезбедува од сопствениот буџет, додека од надворешни донатори обезбедува 75 проценти од финансиите.³⁷ Струмица се соочува со проблеми какви што се недостигот од финансиски средства за сите планирани проекти и слабото регионално вмрежување. Другите проблеми вклучуваат недостиг од знаење за проекти за ЕЕ (пишување и спроведување), недоволни човечки капацитети во рамките на општината, проблеми со правата на сопственост кои ја попречуваат успешната реализација на проектите, итн.³⁸

Таква беше ситуацијата во 2010 година кога тимот експерти од „Аналитика“ ја подготви студијата на случај за Струмица во поглед на напредокот на спроведувањето на мерките за ЕЕ и за ОИЕ. Во 2012 година ситуацијата е следна: Програмата за енергетска ефикасност 2009-2013 се спроведува во согласност со плановите. Истото важи и за ЛЕАП-от кој, според општинските власти, веќе е спроведен 60%. Истиот беше усвоен во 2006 година и ќе се ревидира годинава. Генерално, заклучокот е дека ОИЕ сè уште се недоволно искористени на општинско ниво. Властите, исто така, повторно укажаа на гасификацијата како на еден од најзначајните проекти во нивниот мандат. Што се однесува до останатите проекти за ОИЕ, Струмица моментално работи на проектот наречен „Ефективно користење на сончевата енергија за подобра иднина“ (SP-FUTURE). Овој проект беше спроведен во рамките на Приоритетната оска 2, Унапредување на квалитетот на живот - заштита и одржливо искористување на природните и на културните ресурси, Мерка 2.1 Искористување на природните ресурси. Овој проект предвидува изградба

³⁷ За повеќе информции, обратете се до г-ѓа Софче Јанева, одговорно лице во Секторот за локален развој во општина Струмица.

³⁸ Наташа Хронеска, Соња Ристеска, Енергетска ефикасност и обновлива енергија - дали земјите од југоисточна Европа напредуваат според планираното, http://analyticamk.org/images/stories/files/report/papers/paper_1mk.pdf, стр. 10-14.

на фотоволтаичен систем за автономно производство и потрошувачка на електрична енергија во основните училишта „Сандо Масев“ - општина Струмица и „Антон Попов“ - општина Петрич. Планирано е поставување фотоволтаични панели и реконструкција на електричната инсталација за училиштата да бидат енергетски ефикасни. Сето тоа ќе биде направено идентично во двете училишта, со што би имале заштеда до 80% од трошоците за електрична енергија.

Струмица, како и повеќето други општини во Македонија, не користи банкарски кредити од комерцијалните банки во РМ. Како обид да го сподели знаењето и да го збогати своето искуството стана дел од мрежата на ЕЕ, формирана во 2012 година во рамките на Заедницата на единиците на локалната самоуправа на Република Македонија. Проектот што е споменат се спроведува токму во рамките на оваа иницијатива. Тоа што општините треба да го направат за да привлечат странски и домашни инвестиции во областите на ОИЕ и ЕЕ, одговорот е дека секоја општина, во зависност од нејзините карактеристики (географски, економски, големина на населението, степен на развој, итн.), треба да работи на промовирање на можностите за зелени инвестиции на нејзина територија, како и секогаш да има отворени врати за соработка со сите донатори и инвеститори во областите на ОИЕ и на ЕЕ.³⁹

б) Општина Карпош

Карпош е уште еден пример на општина што напорно работи на промовирање на ЕЕ и ОИЕ на својата територија. Ситуацијата пред две години беше следна: Карпош има Програма за енергетска ефикасност 2008-2012 година, со многу тековни и планирани проекти, а развојот на ЕЕ е елабориран во Стратегискиот план за локален развој 2009-2013 година. Карпош, исто така, има формирано и посебно одделение за енергетска ефикасност, кое е одговорно за сите активности и проекти поврзани со енергетската ефикасност. Тој тим се состои од неколку службеници со долгогодишно искуство во спроведувањето мерки на ЕЕ и други енергетски прашања. Карпош има неколку успешно реализирани проекти од областа на ЕЕ. Финансирањето на овие проекти обично доаѓа од општинскиот буџет, но Карпош, исто така, важи и за општина која редовно добива донации, **средства од ЕУ и од други меѓународни или регионални институции**. Сепак, таа се соочува со проблеми во својата работа. Проблемите, главно, се од финансиска природа - како да се реализираат амбициозни проекти кои вредат милиони евра и покрај тоа што финансиските годишни програми на секторот, кои ги одобрува Советот, се меѓу 2 и 3 милиони евра. Вториот проблем, и покрај релативното кадровско екипирање да се обезбедат проекти по различни теркови за аплицирање за различни европски програми и фондови во недостиг од единствен фонд за ЕЕ во Република Македонија.

Што се однесува до тековниот развој, со комплетирање на првата петгодишна програма за енергетска ефикасност, Карпош има реализирано повеќе од 80 проценти од предвидените проекти. Со проектите од програмата за енергетска ефикасност, ОИЕ се реализираат во три сегменти:

- Улично осветлување, каде што се променети системите на управување во сопствени ормари со дигитални астрономски часовници со секојдневна промена на времето на вклучување и гасење на уличното светло, со што се реализирани заштеди од 28 до 32 проценти електрична енергија. Сите 4.028 позиции се променети, живини светилки од 125 W со штедливи светилки од 70 W, 55 W, 45 W и 30 W ЛЕД-технологија.

- Од 20 објекти на училишта и градинки, во 16 објекти е извршена целосна реконструкција на термичките фасади, покриви и подови, нови врати и прозорци со коефициент на проводливост $U \leq 1 \text{ W/m}^2\text{K}$, штедливи внатрешни светилки. Следната важна работа што ќе следува со новата програма за ЕЕ 2013-2016 година е замена на

³⁹ Сите податоци за Струмица се дадени преку одговарање на прашалници од страна на одговорното лице во Секторот за локален развој, г-ѓа Софче Јанева.

греењето со обновливи извори на енергија. Третиот сегмент се новоизградените објекти за индивидуално домување во согласност со Правилникот што го донесе Општина Карпош, според кој условот за добивање дозвола за градба се високи критериуми за мерките за ЕЕ, во согласност со европски стандарди, при што Општината дава до 20 проценти од субвенциите на комуналната такса што ја плаќа инвеститорот. Карпош, исто така, е активен на регионално и на европско ниво.⁴⁰ Тие станаа дел од Конвенцијата на градоначалници на европски општини и градови (Covenant of Mayors of European Municipalities and cities⁴¹). Ова Конвенција претставува движење за соработка, каде што градоначалниците доброволно се заложуваат за зголемување на енергетската ефикасност и за користење на обновливите извори на енергија на нивните територии.

5. ПРОБЛЕМИ ВО СЕКТОРОТ НА ОИЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Од она што беше предмет на дискусија досега може да се заклучи дека, и покрај многуте можности за развој на секторите на ОИЕ и на ЕЕ, земјава, сепак, сè уште ги нема доволно развиено за да може да се пофали со некој позначаен успех. Експертите што работат на ова поле, како и општинските власти, посочуваат неколку проблеми што го спречуваат развојот на ОИЕ, со што и го оневозможуваат зголемениот локален раст и развој. Според г. Стојковски,⁴² на пример, во Македонија сè уште не постои правилник за изградба на енергетски ефикасни објекти. Исто така, физичките лица не можат да ги користат можностите како правните лица и да инвестираат во ОИЕ. Се разбира дека тие ако сакаат, можат да го направат тоа, но само за лична употреба. Ако во случај тие да инвестираат, на пример, во фотоволтаици и да имаат вишок електрична енергија од нивните инсталирани системи, тој вишок не можат да го продадат бидејќи дистрибутерите на електрична енергија не се обврзани да ја купат струјата под повластени тарифи од физички лица. Од друга страна, пак, деловниот сектор се соочува со пречки поради бавната и неефикасна администрација дури и ако се одлучат да инвестираат во ОИЕ. Компаниите најмногу се жалат на добивањето согласност од надлежните институции, но и на рокот за концесионирање, кој почнува веднаш по потпишувањето на договорот, а нивната изградба почнува дури по две или три години. Концесионерите бараат периодот за концесионирање да почне да им се пресметува барем од денот на добивањето на дозволата за градба.⁴³

Освен тоа, проблемите со посиромашните региони во Македонија, кои се со ограничени финансиски средства, како и слабата куповна моќ на самите граѓани, го прават инвестирањето во ОИЕ во Македонија потешко отколку што е случајот со Германија, на пример. Затоа не може само да се посочи ниската свест за ОИЕ и ЕЕ како проблем во енергетскиот сектор, туку мора да се земе предвид и едноставната економска логика на граѓаните: инвестициите во ОИЕ сè уште се скапи за овој пазар и наместо користење мерки за енергетска ефикасност, голем дел од граѓаните штедат – намалување на потрошувачка на електрична енергија, но во исто време го намалуваат и својот комфор.⁴⁴

Според Станојевска⁴⁵, проблемот со ниската свест за овие прашања, особено за можностите што ги нуди биомасата во областите каде што земјоделството е главна активност или дејност, заедно со речиси непостојната поддршка од државата за поголем развој на

40 Сите податоци за општина Капош беа дадени со одговарање прашалници од страна на г. Љупчо Димов, раководител на Одделението за енергетска ефикасност при Општина Капош, воедно и претседател на новоформираната мрежа на ЕЕ при ЗЕЛС.

41 Covenant of Mayors http://www.eumayors.eu/index_en.html

42 Предраг Стојковски.

43 Судбината на Чебрен и Галиште ќе се знае до 15 јули, пет мали хидроелектрани ќе бидат завршени до крајот на годинава <http://www.build.mk/?p=15565>

44 Предраг Стојковски.

45 Бојана Станојевска.

користењето на биомасата, придонесува за лошата состојба со овој извор на обновлива енергија кај нас.

Дополнителни проблеми што го спречуваат развојот на ОИЕ се корупцијата⁴⁶ во енергетскиот сектор и долгиот период на враќање на инвестициите, кој, според одредени искуства за фотоволтаиците со новите пониски повластени тарифи, изнесува 7 години! Понатаму, бизнис-секторот во Македонија е без иницијатива, со одбивност кон преземање ризици во овие области. Претежно кога станува збор за ОИЕ, зборуваме за трговија. Македонското производство постои само кај соларните панели, котли, фотоволтаици и друга опрема поврзана со овој вид ОИЕ.

Последно, но не и најмалку важно, според г. Љупчо Димов⁴⁷ од општина Карпош, главната причина зошто општините не одат кај комерцијалните банки за да побараат кредити за зелени проекти се високите каматни стапки. До 2012 година само две банки нудеа кредити наменети за воведување мерки за ЕЕ и ОИЕ на локално ниво. Едната е Халк банка, со каматна стапка од 7 проценти за кредити до 100.000 евра, со период на враќање до 84 месеци, со можност за вклучување шестмесечен грејс-период. Другата банка што нуди слични линии е Охридска банка, која е дел од „Сосиете женерал“, кај која каматните стапки се од 7 до 9 проценти, во зависност од тоа за која општина се однесува проектот, нејзината кредитна историја, самиот проект, фискалната дисциплина итн. Крајниот рок за исплаќање може да биде 5, 7 или, дури и, 10 години. Грејс-периодот зависи од тоа колку е потребно да се изгради инвестицијата, но обично е до 12 месеци.⁴⁸ Ова не се лесни услови за повеќето општини во Македонија, кои не би можеле да ги исполнат или, дури и да ги исполнуваат, високите каматни стапки ги прават инвестициите непожелни. Ако на тоа се додаде и дозволата што општините треба да ја добијат од Министерството за финансии за да можат да добијат кредити од комерцијалните банки, како и целокупниот проблем со фискалната децентрализација, која, исто така, се споменува и во извештаите за напредокот на Македонија што го прави ЕК, јасно е дека општините не се во многу добра положба кога станува збор за барање инвестиции.⁴⁹

46 SEAC Документ за застапување: корупцијата во големите енергетски проекти и енергетскиот сектор во целина е овозможена од слабите владејачки структури во целиот регион, и на неа се гледа ... како на еден од клучните фактори кои го попречуваат напредокот кон одржливо производство и потрошувачка на енергија...Меѓу снабдувачите на енергија, постојат многу претпријатија во државна сопственост кои се карактеризираат со неефикасно работење и кои се склони кон политички интереси...корупцијата и приватните интереси можат и да влијаат на одлуките за енергетските проекти во насока која не е одржлива за заштитата на животната средина и која не обезбедува правично делење на добрата во општеството. Понатаму, корупцијата делува како бариера за развој на зелената економија, вклучувајќи ги тука и поголемото пробивање на обновливите извори на енергија на пазарот како и привлекувањето на потребното приватно финансирање. Како по правило, потенцијалните инвеститори ги сметаат регулаторните ризици, вклучувајќи ја тука и корупцијата, како сериозна пречка за инвестиции. Комбинацијата од големи капитални инвестиции кои се потребни за големите енергетски проекти обично контролирни од страна на една мала група на моќни елити значи дека влоговите за «победниците» се многу високи.http://www.analyticamk.org/images/stories/files/SEAC_Advocacy_Paper_V_1_1_FINAL.pdf

47 Љупчо Димов.

48 Аналитика, Менување на навиките, како до енергетски ефикасна општина, Прирачник. Септември 2011.

49 Сепак, четири од шесте општини кои остануваат во фаза 1 од процесот на децентрализација имаат големи долгови, а две немаат капацитет за финансиски менаџмент. Потребни се дополнителни напори со цел да се подготват да преминат во фаза 2. Блокраните сметки остануваат проблем за општините во двете фази 1 и 2. Механизмите за решавање на големите разлики во испораката на јавните услуги се ограничени, а руралните и малите општини се во особено неповолна положба. Некои општини остануваат слаби во областите на следење и спроведување на наплатата на данок на имот... Министерството за финансии, исто така, треба да го зајакне својот капацитет за да развие политика за прашања во врска со буџетот на локалната управа.

Европска комисија, Извештај за напредокот на Република Македонија 2011 година, страница 8.

6. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Целта на овој извештај беше да ги истражи ресурсите, т.е. алтернативните извори на енергија, кои се достапни на локално ниво во Република Македонија. Намерата беше да ги претстави стратегиите и актуелните капацитети што се потребни за целосно искористување на расположивите ресурси. Генералниот заклучок е дека Македонија има направено и прави значителни напори за развој на производството на енергија од обновливи извори. Главните документи за регулирање на пазарот на ОИЕ се усвоени и постојат субвенции и други бенефиции за компаниите или за луѓето што сакаат да инвестираат во ОИЕ. Општините имаат одврзани раце да прават планови, стратегии, проекти од областа на ОИЕ и на ЕЕ. Сепак, земјава се соочува со голем број проблеми што го попречуваат развојот на ОИЕ, а со тоа и целокупниот локален развој. Ниските повластени тарифи за производство на електрична енергија од фотоволтаици, бавната и неефективна администрација на централно и на локално ниво, долгиот период на чекање од по 2-3 години за да се добијат сите потребни дозволи и согласности за да може да се почне со изградба на капацитетите, недостигот од податоци за можностите што ги нуди биомасата, недостигот од соодветни истражувачки институции во руралните региони кои ќе обезбедат помош на локалните власти, на земјоделците, на компаниите за развој на одржливи решенија за ОИЕ, понатаму субвенционираната електрична енергија, непостоењето „зелени“ кредити од комерцијалните банки итн., се само некои од причините зошто развојот на ОИЕ на локално ниво е сè уште далеку од својот полн потенцијал.

Поради тоа, овој дел од извештајот содржи одредени препораки до централните и до општинските власти за да се направи една поодржлива политика на повеќесекторско ниво за развој на искористувањето на ОИЕ на локално ниво.

За централните власти:

- Да се овозможи законски и физичките лица да бидат повластени производители. Промена на прописите кои само на компаниите им овозможуваат да продаваат електрична енергија произведена од ОИЕ, но не и на физичките лица.
- Владата треба да лобира за банките да почнат да даваат поволни кредитни линии за т.н. зелени проекти на сите заинтересирани лица.
- Отворање на пазарот на електрична и топлинска енергија и дозволување конкуренција таму каде што во моментов најголема моќ имаат монополите, со што инвестициите во ОИЕ и во ЕЕ ќе бидат економски исплатливи.
- Креирање на долгоочекуваниот фонд за ЕЕ за Македонија, од кој и физичките лица и компаниите, како и институциите, ќе можат да добиваат средства за инвестирање во ЕЕ и во ОИЕ.
- Владата и Министерството за економија да овозможат долгорочна поддршка преку субвенции на сончевите колектори и да се подигне лимитот на субвенциите за ваквиот вид инвестиции.
- Да се донесат потребната регулатива и подзаконските акти во согласност со стандардите на ЕУ во енергетскиот сектор.⁵⁰

⁵⁰ Ана Стојилоvsка.

- Воспоставување на ЕСКО-компаниии.⁵¹

За општинските власти:

- Мултисекторска соработка. Енергетскиот сектор е комплексен систем во кој се испреплетени интересите на локалните заедници, државните институции и приватните бизниси. Општините мора да станат отворени за поголема мултисекторска соработка со голем број општествени чинители од енергетскиот сектор за да може целосно да се искористат локалните ресурси.
- Поголемо користење на јавно-приватните партнерства, кои се одличен начин за општините да привлечат инвестиции.
- Секоја општина треба да формира посебен тим за имплементација на мерките за ЕЕ на локално ниво, кој ќе биде одговорен за подготовка на проекти од областа на ЕЕ и ОИЕ, а со тоа и за привлекување инвеститори.
- Локален развој: користење на биомасата за греење на јавните објекти (згради под општинска јурисдикција). Идејата е да се склучат договори со земјоделците од локалните места за преземање на отпадот од земјоделските активности за нивно искористување како биомаса, со што ќе се поттикне и локалниот развој, а и користењето на ОИЕ. Заштедите се загарантирани.
- Општините за да привлечат инвестиции во овие сектори, треба да почнат да обезбедуваат субвенции за сите инвеститори што применуваат мерки за ЕЕ и за ОИЕ.
- Понатамошно градење на капацитетите на општините.
- Понатамошно градење на капацитетите на новоформираната мрежа за ЕЕ во рамките на Заедницата на единиците на локалната самоуправа на Република Македонија.
- Изработка на планови и на стратегии за полесен пристап до фондовите на ЕУ наменети за овој вид проекти, како и изградба на капацитетите на локалните институции и организации за таа цел.
- Зголемување на соработката на регионално ниво, т.е. поголема проактивност на македонските општини на регионално ниво, каде што е полесно да станат дел од разни мрежи на соработка и да научат од трансферот на знаење.
- Општините да поттикнат формирање т.н. центри за трансфер на технологии во сите осум региони во земјава – тие центри најчесто се непрофитни институции финансирани од ЕУ, владини и други извори на финансирање; нивните главни задачи вклучуваат помагање на претприемачите да формираат сопствени компании, на истражувачите да ги

⁵¹ Енергетска услужна компанија (акроним: ЕСКО или ЕСКо) е комерцијален бизнис за обезбедување на широк спектар сеопфатни енергетски решенија, вклучувајќи и дизајн и имплементација на проекти за заштеда на енергија, зачувување на енергија, аутсорсинг на енергетска инфраструктура, производство на електрична енергија и снабдување со енергија, како и управување со ризик.

Обично, овој вид на компании ги нудат следните услуги:

- развој, проектирање, и организирање на финансирањето на проекти за енергетска ефикасност;
- инсталирање и одржување на вклучената енергетски ефикасна опрема;
- мерење, следење, и проверка на заштедата на енергија во проектот и
- преземање на ризикот дека проектот ќе заштеди онолкува количина на енергија колку што е загарантирана.

Овие услуги одат во комплет со цената на проектот и се враќаат преку генерираните заштедени средства.

ЕСКО проектите се сеопфатни, што значи дека ЕСКО вклучува широк спектар на ефективни мерки за да постигне одредени заштеди на енергија. Овие мерки често го вклучуваат следново: висока ефикасност на осветлувањето, висока ефикасност на греењето и климатизацијата, ефикасни мотори, и централизирано управување со енергетските системи. <http://www.naesco.org/resources/esco.htm>

промовираат своите иновации и да ги применуваат во секојдневниот живот. Тие обично се составени од квалитетен и квалификуван кадар со долгогодишно искуство во развојот на нови начини на производство на енергија и нови начини на заштита на животната средина, притоа имајќи ја предвид економската оправданост на овие алтернативи.

КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ:

1. Агенција за енергетика, http://www.ea.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=27&lang=en
2. Ана Стојиловска, Предизвикот за постигнување одржлива политика за обновливи извори на енергија во Македонија, <http://analyticamk.org/images/stories/files/report/2011/046/11046policyreport.pdf>
3. „Аналитика“, Менување на навиките, како до енергетски ефикасна општина, прирачник, септември 2011 година
4. Влада на РМ <http://vlada.mk/node/3204?language=en-gb>
5. Европска комисија, Извештај за напредокот на Република Македонија, 2011 година
6. Енергетската заедница на југоисточна Европа: пронаоѓајќи нов приод кон регионалната соработка – алтернатива за проширувањето кон ЕУ
http://analyticamk.org/files/Yearbook_2009.pdf
7. EnergyMK http://energymk.com.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=440:2012-05-03-12-23-04&catid=42:2011-07-02-22-56-29&Itemid=72
8. ESCO Companies <http://www.naesco.org/resources/esco.htm>
9. Завод за статистика, соопштение, енергија, бр. 6.1.11.92, 30.11.2011 година
10. Закон за енергетика, Службен весник на РМ, бр. 16, февруари 2011 година
11. Иднината е во геотермалната енергија, <http://energetskaefikasnost.info/idninata-e-vo-geotermalnata-energija/>
12. Интервју со Бојана Станојевска, Центар за климатски промени, одржано на 5.6.2012 година
13. Интервју со Предраг Стојковски, основач на блогот „Енергетска ефикасност“, основач на финансиска консултантска компанија „Интро груп“ - Битола, одржано на 31.5.2012 година
14. Капитал, Мали хидроцентрали – големи маки http://www.kapital.com.mk/mk/makedonija/85977/mali_hidrocentrali_-_golemi_maki.aspx
15. Covenant of Mayors http://www.eumayors.eu/index_en.html
16. Љупчо Димов, раководител на Одделението за енергетска ефикасност при Општина Карпош и претседател на новоформираната мрежа на ЕЕ при ЗЕЛС
17. Министерство за економија, http://economy.gov.mk/ministerstvo/sektori_vo_ministerstvo/index.1.html

18. Наташа Хронеска, поранешен истражувач на програмата за енергетика и инфраструктура во НВО „Аналитика“ - Скопје Македонија
19. Наташа Хронеска, Соња Ристеска, Енергетска ефикасност и обновлива енергија - дали земјите од југоисточна Европа напредуваат според планираното, http://analyticamk.org/images/stories/files/report/papers/paper_1mk.pdf
20. Policymakers Guide to Feed-in Tariff Policies, U.S. National Renewable Energy Lab, www.nrel.gov/docs/fy10osti/44849.pdf
21. Преглед на производители на електрична енергија од обновливи извори на енергија -20.6.2012., <http://www.erc.org.mk/Uploads/Pregled%20na%20proizvoditeli%20od%20OIE%20-%2020%2006%202012.pdf>
22. Преглед на производители на електрична енергија од обновливи извори на енергија, Регулаторна комисија за енергетика на Република Македонија - состојба до 18.5.2012 година
23. Презентација на МЕЕП Кисела Вода 2010-2014, <http://www.kiselavoda.gov.mk/files/217/Prezentacija%20MEEP%20Kisela%20Voda%202010-2014%20FINAL.pdf>
24. Регулаторна комисија за енергетика на Македонија www.erc.org.mk
25. SEAC Документ за застапување
http://www.analyticamk.org/images/stories/files/SEAC_Advocacy_Paper_V_1_1_FINAL.pdf
26. Службен весник на РМ, бр. 112, септември 2008 година
27. Службен весник на РМ, бр. 176, декември 2011 година
28. Службен весник на РМ, бр. 18, 8.2.2012 година
29. Софче Јанева, Сектор за локален развој, Општина Струмица
30. Стратегија за искористувањето на обновливите извори на енергија во Република Македонија до 2020 година, МАНУ, јуни 2010 година
31. Судбината на Чебрен и Галиште ќе се знае до 15 јули, пет мали хидроелектрани ќе бидат завршени до крајот на годинава <http://www.build.mk/?p=15565>
32. Цепросард – интервју со Снежана Јаневска и со Лилјана Таневска, координаторки за ЕЕ и ОИЕ, одржано на 31.5.2012 година

ДИСКУСИЈА

Д-р Ванчо Узунов, претседател на Економско-социјалниот совет на СДСМ

Поздрав за оваа иницијатива. Овој пристап го прифаќам, да имаме труд што ќе се однесува на некое макроекономско прашање, па потоа документот да претставува основа за креирање политики карактеристични за конкретни општини. Од општа макроекономска рамка да се оди кон анализа и кон препораки релевантни за конкретни општини. Ова е пристап што го користи Економско-социјалниот совет на СДСМ.

Конкретно за трудот на Марјан Петрески, неговата појдовна теза е дека Македонија во последно време својот економски развој го темели врз стратегија која е ориентирана кон надвор, односно кон привлекување странски капитал во форма на странски директни инвестиции. Таа теза, за мене, е многу проблематична. Имено, да се потсетиме, оваа Влада го почна својот мандат (пред 6 години) со наводна стратегија на привлекување странски директни инвестиции. Откако тоа не успеа, во следните 3-4 години Владата на политиката на привлекување странски директни инвестиции ѝ даде странична улога, па, наместо тоа, почна со наводно подобрување на деловното опкружение и со зголемување на буџетските расходи, како начин на зголемување на домашниот бруто-производ. За политиката за одобрување на деловното опкружение велам дека Владата наводно ја спроведуваше бидејќи таа сакаше само да остави впечаток дека тоа се прави, а, во суштина, ситуацијата во некои елементи стана уште полоша. На пример, Владата изглуми дека ја намалува корупцијата, со нејзиното отстранување од ниското ниво (на пр., веќе нема корупција во институции од типот на Катастар и сл.), но на „високо владино ниво“ корупцијата не само што не е намалена, туку е многукратно зголемена, што е многу пострашно. Од друга страна, она што Владата навистина го направи – и сè уште го прави – е зголемувањето на буџетските расходи. Меѓу останатото, тоа се прави преку задолжување – домашно и надворешно.

Оваа година, кога Владата веќе не може да се потпира само на политиката на зголемување на буџетските расходи (на сите граѓани им стана јасно дека не се случува економски развој), фокусот повторно се врати на привлекувањето странски директни инвестиции. Но, тоа е придружено со силна кампања во домашната јавност, пред сè за граѓаните да поверуваат (мислат) дека Владата прави нешто и дека сака да дојде до подобрување, ама проблемот е во светската криза. Всушност, води политика на привлекување странски директни инвестиции за да има тема за домашна кампања, а не дека навистина сака – уште помалку сака да успее тоа – да влезат странски инвеститори во Македонија. Тоа е реалноста.

Во трудот на Петрески, алтернативата на таквата политика е градењето еден поразличен модел, кој, пред сè, ќе се базира на домашни ресурси. Тоа звучи прифатливо, меѓутоа поставувањето на тој модел нè води до неколку прашања на кои трудот не дава одговор. Имено, моделот на базирање на домашни ресурси (што е друго име за моделот на увозна супституција), во случајот на Македонија, е неодржлив. Сосема е нереално тоа да биде основа за економскиот развој на една мала економија бидејќи таа политика многу брзо ќе се судри со сопствените граници и за кратко време, наместо поттикнувачки, ќе стане ограничувачки фактор на економскиот развој.

Според мене, стратегијата и политиката на извозна експанзија е модел што многу повеќе ѝ одговара на Македонија. И, во таа смисла, она што Македонија ќе мора да го направи, е да ја промени производната структура на својот извоз. Со други зборови, она што недостига во економската политика на Македонија се структурните реформи. Единствената структурна реформа која е изведена во Македонија во целиот досегашен 20-годишен период на транзиција е промената на структурата на сопственоста (т.е. станува збор за приватизацијата). Но, покрај таа, не е спроведена ниту една друга структурна реформа. Особено не како осмислена политика на некоја влада. Некои претпријатија, односно оние што по приватизацијата имале среќа да назначат раководство способно за согледување дека она што треба да го направат се структурни реформи во својот бизнис, денес се успешни и на домашниот и на странскиот пазар. Останатите претпријатија се пред банкрот или веќе се банкротирани. Освен оние што имаат монополска позиција на домашниот пазар (да не ги набројувам) и оние што се миленичиња на владината гарнитура.

Во однос на извозната производна структура на Македонија, таа е иста во 1981, 1991, 2001 и во 2011 година. Тоа е една фрапантна информација и основна причина зошто Македонија е земја што е малку развиена и не може да чекори напред. Исто така, и во случај на економски кризи (како последната) таа е лесноранлива.

Основата на економскиот развој на Македонија е еден поинаков модел. Односно, во прифаќањето модел на забрзан и одржлив економски развој за успешно интегрирање на Македонија во ЕУ. Македонија мора да стане реален дел од економијата на ЕУ. Но, за да почне да се случува тоа, покрај сите реформи и промени на законите за нивно усогласување со европското законодавство, во Македонија мора да се зголеми економската ефикасност. Не е идејата само во тоа да се отвораат нови претпријатија, туку постојните да нудат поквалитетни услуги и производи и да ги продаваат на странскиот пазар по повисоки цени. За нас е битен квалитативниот аспект на економскиот развој, кој ќе донесе до зголемување на бројот на работни места и до поголеми плати. Во спротивно, моделот нема да биде успешен и одржлив.

Друг аспект што мора да се нагласи во една изборна програма, според мене, е дека четири години, односно еден мандат, не е доволен период за да се остварат целите.

